

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt

des Bundes

zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартална 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 48.

Відень, 25-го падолиста 1917.

Ч. 178

ПРОСИМО ВИРІВНЯТИ ЗАЛЕГЛУ ПЕРЕДПЛАТУ!

Річники „Вістника“ з 1915 (неповний) і 1916 рр. можна дістати поки-що по 15 К.

„Союз визволення України“ й „орієнтація“ російських Українців*).

I.

Про „орієнтацію“ російських Українців і перед війною і в часі війни багато розводили ся — і свої і чужі — як у приватних розмовах, так і в ріжного рода писаннях. По сім і по тім боці фронту. Були се переважно вороги українського руху, котрі за всяку ціну старали ся його оплюгавити й знищити. Наші „найдорозші“ сусіди в Австрії хотіли за всяку ціну підставити нам ногу й на всі лади доводили, що російські Українці всі поспіль москвофіли — й політично й культурно, мало що не Москалі, що вони й у сні і на яві тільки й мислять, що про силу й велич „єдиної й нероздільної“ Росії, не хотять її розбиття і т. ин. і т. ин., що отже нема рації „піддержувати“ український рух в Австрії, бо з нього не буде жадної користи для держави, а значить, — був вивід, — треба як найбільше підгорнути австрійських Українців під носі їх національних противників.

Боронючи в першій лінії себе, австрійські Українці збивали сї твердження, при чім, не вдоволяючи ся змалюванням безправного положення українського народу в російській неволі, на доказ, що російські Українці зовсім инакшої думки, ніж їх представляють нам вороги, покликували ся на принагідні приватно-довірочні вислови ріжних знаменитих українських покійників в роді Антоновича або Житецького. На се з противного боку відповідало ся, що, мовляв, і дехто з самих Українців—галицьких і російських — нераз гостро картав своїх закордонних земляків за їх москвофілство, і з тріюмфуючим виглядом цитувало ся знану заяву „Украинской Жизни“ з приводу війни. А льогічний висновок скрізь і завсїди був очевидно один: брешуть вони, сучі сини, дурять лише наївних і несвідомих річи Німців і Австрійців.

А що найбільшу діяльність у протиросійським напрямі розвинув по сім боці бойової лінії саме „Союз визволення України“, який безперечно більше ніж хто инший потрапив

зацікавити українською справою суспільну опінію осередніх і нейтральних держав, то на нього й посипали ся рясним дощем найбільші удари й обвинувачення, як противників української справи по сім боці фронту взагалі, так і ворогів самого Союзу яко такого зокрема, бо для всіх він завдяки своїй успішній і плідній діяльності був сіллю в оці. З завзятєм, гідним кращої справи, представлювано Союз організацією самозванців, купкоє людей, ніким неуповноважених, людей без значіння, пройдисвітів, що роблять на свою руку, будують на піску, бо за ними на Україні, мовляв, ніхто не стоїть, ніхто не поділяє їх думок і змагань тощо (досить згадати для прикладу виступи п. А. Васілевського-Плохоцького, як у пресі — „Wiadomosci Polskie“, — так і в ріжних опрацьованих ним довірочних меморіялах до урядів центральних держав, от хочби виданий „Naczelnym Komitetem Narodowym“ памфлет під назв. „Die russischen Ukrainer und ihre politischen Bestrebungen“ — Російські Українці та їх політичні змагання“.

А до отсього зміненого сичання з сього боку бойової лінії прилучали ся созвучні тони з тамтого. Ріжномастні оборонці „цілоти“ Росії, „єдності й неподільності“ її й „русского“ народу — офіціальні й неофіціальні — від чорнотенців до соціалдемократів à la Алексієвський або Плеханов з піною на устах кричали про „самозванство“ Союзу, про його „запроданство“ й „зраду“ любого російського „отечества“! До сього каламутного потоку беззубої злости доливали й своїх помий також деякі „землячки“ з породи „пригноблених і упосліджених“ Союзом, всякі завидники, національні бастарди й маняки. Убравши на себе лахміте моральних святош, сї люді й собі окселентували московсько-польським брехням, не потураючи на те, що зогиджуючи Союз, нічого самі не зискують, а українській справі безперечно роблять шкоду. Найсмішнішими з них були безперечно дурноверхі доктринери, політичні телята, що свідомо або вдавано носили ся з культом якогось особливого божка „політичної непорочности“, воліючи цілий свій вік зостати ся безплідною під національним оглядом смоковницею, аби не зрадити того божка, аби не стягнути на себе поговору „своїї“ партії або юрби. Вони то на кождім кроці удавали святе обурення на „самозванчість“, „запроданість“ etc. Союзу, забуваючи або вмисне закриваючи очі на той факт, що

*) Недавно В. Дорошенко умістив в „Українським Слові“ вияснення про відносини Союзу до центральних держав з приводу „ревелаций“ російського генерального штабу (див. „Укр. Слово“ чч. 234 і 235 „В справі ревелаций російського генерального штабу про „Союз визволення України“). Отся статя є до деякої міри ніби її продовженням. Тут розбирає автор всякі інші обвинувачення проти Союзу, спляючи ся головво на тім, чи вибрана Союзом лінія дійсно розходила ся зі становищем і інтересами російської України. Р е д.

в життю кожда акція розпочинаєть ся „самозванчо“ якоюсь ініціативною меншістю і що про самозванство рішає тут доля, чи вдасть ся ся акція, чи ні. Такими самозванцями були напр. перші християне і взагалі всякі революціонери, що викидали свій прапор серед темної ночі, в час лютий. Гурт їх міг бути більший або менший, але супроти маси все се була „купка“, яку перший ліпший філістер міг окричати „самозванцями“, покликуючи ся на те, що не було, мовляв, „правильних виборів“, „голосування“, „формального уповноваження“ й таке инше. На свій лад були самозванцями, як що брати приклади з новішої історії Росії, й декабристи, й народовольці, а вже безперечно (з доктринерського огляду) була такою „купкою“ відома „група Освобождения Труда“ з Плехановим, Аксельродом і Вірою Засулич на чолі.

Всякий, хто брав хоч якусь участь в революційнім русі Росії, знає, як нераз складали ся різні організації, групи, комітети, як обсилали ся різні зїзди, конференції тощо, як стояла справа з мандатами на них. „Самозванці!“ — міг би закричати хтось з юрби — „хто вас уповноважував?“

А одначе в історії революції не було се жадним самозванством. Були такі умови, що годі було відкрито виступати яко „законно“ вибрані представники партії чи течії, треба було volens-nolens обходити ся без неможливих в даних обставинах зверхніх декорацій виборів чи голосовань, треба було робити скоро, зібравши лише тих, кого вдало ся, й викинувши прапор, пропагувати свої думки й зміцняти свої ряди. Треба було навіть бути приготованим, що від тебе страху ради юдейська відпекають ся, дунуть і плюнуть на тебе, рятуючи свою шкуру...

І колиб стати на точку погляду далеких від живого життя доктринерів, то властиво ніколи ніяка зорганізована робота не була-б можлива. І люде чину не оглядали ся на евентуальні закиди та йшли без формальних повноважень, йшли за голосом свого власного сумління, в імя тих ідеалів, які їм присвічували, йшли інстинктивно, керуючи ся нераз лише відчутим настроєм маси, часто для неї самої ще темним, неусвідомленим гаразд. І сей інстинкт, хоч ломили вони при тім різні угерті заповіді, хоч не оглядали ся на різних уставлених (нераз гнобителями) божків, виводив їх на вірний шлях, йдучи котрим, творили вони невмирущі діла.

Коліб Союз оглядав ся на різні сплітки й поговори, на всякі дурні й смішні обвинувачення в самозванстві й запродавстві, то zostавало ся-б його членам хіба пролежати бездіяльно цілу війну на славетній українській печі й нічого не зробити в таку виїмкову історичну хвилю для рідного народу, для піднесення української справи на міжнародній арені, для розбудження національної свідомости в сотнях тисяч своїх полонених земляків.

Шевченко колись радив одній „великомучениці-кумі“: Не насилуй природи й, коли не можеш „законно“ привести дитину, то „хоч раз єдиний соблуди!“ Очевидно, недостача формального мандату при завязанню Союзу (бо й якже можна було в несподіваним вибухом війни його дістати?) й поміч, яку він мав від урядів центральних держав у своїй діяльності, в очах різних політичних дітей є власне тим блудом, який Шевченко рекомендував своїй кумі, але-ж зате плодом сього „блуду“, сього непростимого з погляду своїх філістрів і чужих ворогів „гріха“ була й є жива національна робота, що має й матиме величезні, незвичайно гарні наслідки для добра Рідного Краю, зроблене, без пересади й самохвальби сказавши, діло вікопомне! І от ради сеї роботи Союз відкрито й свідомо пішов тою дорогою, яка єдина можлива була в його обставинах. І його не болить, що від того „слава недобра про нього біжить“ і від своїх дурнів або страхополохів і від чужих ворогів з російським генеральним штабом і контррозвідкою на чолі. Живе національне діло, любов до рідної України були й є для нього найвищим законом, сильнішим за різні вигадані й накинени божки, культ котрих так дотепно висміює Винниченко в своїм

останнім романі під сим заголовком. І Союз може сміло сказати разом з великим Кобзарем:

„Я так її, я так люблю

Мою Україну убогу. . .

За нею душу погублю. . .“

Таж обставина, що діяльність Союзу на користь Рідного Краю зійшла ся з стороннім інтересом — інтересом центральних держав, які йшли війною на ворога України — Росію, не є самозрозуміло ніяким злочиним проти України, бо, взявши собі за девіз відоме прислів'є „ворог мого ворога є мій приятель“, Союз ніколи не надужив сього приятельства на шкоду рідного народу, а на злочин супроти російської держави, на закиди „зради“ її — діяти Союзу можуть відповісти словами М. Драгоманова, що писав колись у відповідь на подібні обвинувачення за свою протиросійську діяльність з боку російської націоналістичної газети „Голос“ такі слова: „Хоча наші батьки й були «підданцями російського імператора», але ми не Росіяне ані по національності, ані по тому ґрунті, на яким працюємо. Ми не Москвитини, ми Українці; а що наша народність живе нетільки в Росії (де вона страждає і від уряду і також в дуже значній мірі від нетолерантности громадської опінії, надто централістичної), а істнує і в Австро-Угорщині, то ми, працюючи для нашого народу, знаходимо опертє і в межах російського панування і поза царською імперією“ *).

А таке опертє в кращих людях австрійської України Союз, хвалити Бога, все мав і має.

В науку-ж доктринерам можемо сказати, що нам „по дорозі“ з центральними державами було стільки, скільки й Карлови Марксови по дорозі з герцогом брауншвайзьким, коли він заходжував ся в 1863 р. коло організування з підмогою сього герцога особливого німецького легіону на поміч польському повстанню. Очевидно ся поміч була для Карла Маркса важнішою за те, що там хтось назве його „агентом“ герцога!

І дійсно його називали таки агентом і то ще значно передтим навіть. Ціла європейська буржуазія в переляку від соціалістичного руху, провідником котрого був славетний автор „Комуністичного маніфесту“, обвинувачувала його, що він „працює на чужі гроші“.

В устах безцеремонних людей, що не перебирають в засобак поборовання своїх політичних противників, слова „агент“ і „запроданець“ річ звичайна, світова, сказав би. Не потрібно довго роздумувати над немилим явищем, не потрібно шукати причин і спонук до нього в своїх власних вчинках, чи вірніше — злочинах, досить прикрити свою вину вигуками на адресу немилої собі людини чи організації — „агент! запроданець! шпін! і таким дешевим коштом спекати ся неприємного вглиблення у правдивий стан річей. Се звичайна зброя, якої звивають пануючі в своїй боротьбі з пригнобленими. Знаючи ціну брехні й наклепу, вони ширять свідому неправду проти своїх противників при помочи відданої собі преси.

І до кого тільки не пришивано сеї ганебної латки, кого тільки не обляпувано багнюкою! Не так давно кронштадська большевицька газета „Пролетарское Дїло“ надрукувала протести проти обвинувачувань Ленїна й інших большевиків в запродавстві Німцям, в котрім наведена ціла низка таких обвинувачувань. Варто послухати. Отже французькі дворяне часів великої революції винували завязятих революціонерів Гебергістів, що їх підкупили Англіїці; пізнійше їх буржуазні спадкоємці брехали на знаменитого революціонера-республіканця Оюста Блянкї, який 37 літ перебув у тюрмі в боротьбі за ідеали свободи й рівности, що він агент легітимістської партії Генриха V; ціла європейська буржуазія клепала, як уже згадувано вище, на К. Маркса, що він веде агітацію за чужі гроші; російська чорна сотня криком кричала в часі російсько-японської війни, що то за японські мільйони робить ся революція, у Думі-ж Пуришкевич і Марков нападали на Мілюкова й кадетів, що їх купили Фінлянді,

* Див. Собрание политич. соч., т. II, Париж, 1906, стор. 346—347 (Розбивка в цитаті належить Драгоманову).

а тепер уже самі кадети на спілку з чорносотенцями обвинувачують большевиків, що вони німецькі агенти, й сій чесній кумпанії підтягує меншевицьська „Власть Народу“, орган того самого Чхеїдзе, котрого ще недавно обвинувачувано на підставі „документів“ на мінській фронтівім зїзді, що він запродав ся з иншими товаришами Німцям*).

Подібних фактів можна навести очевидно силу-силенну. Так, до сеї історичної справки можна ще додати, що й Герцена називали свого часу московські пани то англійським, то польським агентом. А вже про Українців нема що й згадувати. Аджеж від 60 рр. аж до самого останнього часу наш рух jinakше не називано в Росії як польською інтригою, тим часом, як Поляки звали його — московською інтригою. Потім зроблено його австрійською інтригою, а тепер, здається, обидві сторони згідно звуть його просто німецькою або пруською інтригою. Про пруські марки, які ніби-то беруть Українці, особливо галицькі, Поляки, а за ними й Москалі говорили дуже охочо ще далеко перед війною (згадай знамениті ревелаяції Раковського й Крисяка).

В часі війни російські націоналісти й не бачили инакшої причини українського руху, як в австро-німецьким підкупі, а проф. Ю. Кулаковський без обиняків обвинувачував у чорносотеннім „Кієвлянин-ї“ проф. М. Грушевського, що він австрійський агент. Тимчасом по сїм боці фронту вороги Грушевського ширили про нього иншу байку, що він є, мовляв, російський агент, скритий москвофіл, задача котрого перетягнути Галичину під Росію! Тяжко повірити, але се факт відомий багатьом, що проти проф. Грушевського рік тому точила ся з приводу сього справа у военнім суді! Одначе се не стало на перешкодї, щоб Москалі недавно знову піднесли на передодні бунту Корнілова обвинувачення проти цілої Центральної Української Ради, що вона є властиво німецькою експозитурою.

Не минув сеї долї й инший український провідник, М. Драгоманів, проти котрого також, як знаємо, підносили ся різні підлі і недорічні обвинувачення. В 70 рр. Поляки, а за ними на жаль і деякі галицькі Українці брехали на Драгоманова, що він російський агент і pour le tsar de Russie ширить у Галичині соціалїзм, анархїзм і атеїзм! Хто не вірить, хай загляне до „Газети Шкільної“, де такі наклепи друкував Партицький, або до „Правди“, де повторяв їх Вол. Барвінський, не хочачи навіть помістити спростовання Драгоманова (Кумедно, що ті самі брехні ширили проти Драгоманова, очевидно вже з инших мотивів, і російські революціонери: вони називали його царським агентом за його боротьбу з тероризмом (Згадаймо напр. обвинувачення з приводу участі Драгоманова у „Вольномъ Словѣ“).

Отже годї дивувати ся, що й „Союз визволення України“ стрїнули згадані вище обвинувачення. Се в порядку річей. Дивнїйше було-б, якби сих обвинувачень не було. Очевидно, сидїти на лаві обвинувачених вкупі з Драгомановим і Грушевським для Союзу може бути лише великою честю.

II.

Переходжу тепер до розгляду, чи дійсно Союз розминув ся у своїй діяльності з своїми земляками на російській Україні, чи дійсно його змагання не мали під собою жадної підстави, а його твердження щодо позиції російських Українців були голословні?

Союз усе стояв при тїм, що російські Українці ненавидять царське ярмо й бажають вирвати ся з нього. І от тепер маємо змогу документально, на основі голосів офіціальних представників російської України доказати, що Союз

*) Див. „Історична справка“. „Роб. Газ.“, ч. 98.

*) Див. М. Драгоманів, Дещо про львівських народовців і соціалїзм в Галичині (з приводу брехні „Руского Сїона“ та „Газети Шкільної“. „Громада“, 1879, кн. 4, стор. 361—370. Пор. ще тутже, стор. 111—112. Партицький писав напр., що „особа п. Драгоманова єсть і досі еще для нас загадочна“, що „п. Драгоманов єсть... тільки простим орудієм в руках ворогів Русї“. По сій статі Драгоманова Вол. Барвінський мав одначе сумну відвагу далі обстоювати при обвинувачуванню Драгоманова в підкупстві (Див. його замітки під характеристичним заголовком „Причинок до історії самозванних пророків і agents provocateur-ів“, „Правда“, 1879, вип. VII, стор. 3—4 окладники; пор. також вип. VIII, стор. 531—532 „Фонд нігілістів“).

таки не помиляв ся, що справді річ мала ся так, як він голосив. І сї голоси людей з місць, з самої „правдивої“, не „емігрантської“ України мають для нас безперечну вагу, бо тепер уже ніхто не посміє сказати, що се вигадки, байки „невідповідальних“ людей, як се часто говорило ся на адресу Союзу.

Союз виступив речником українських самотїй-ницьких змагань, підчеркую саме самотїйницьких, бо ніхто з Союзу не подїляв і не подїяле в ульгарно-сепаратистичних тенденцій і, як відомо, Союз свого часу досить енергїчно виступив проти підсудування українському рухови подібних тенденцій.

Союз жадав від центральних держав в разї окупації якоїсь більшої частини російсько-української території створення з неї окремої державної одиниці, а лише в крайнїм разї — в разї тривалого зайняття якоїсь меншої її частини—прилучення її до австрійської України й утворення з обох сих областей окремого українського автономного краю. Але се останнє не було рїмum desiderium Союзу, тільки те malum necessarium, на яке мїг би він пристати, якби не вдала ся його максимальна програма, себто якби царат не впав і ціла Україна не повстала до нового життя.

Ідеалом Союзу була завсїди вільна, незалежна українська держава і, вказуючи на те, що повстаннє такої держави було-б також в інтересї осереднїх держав, Союз ніколи не забував підносити, коли та в яких умовах сей інтерес — інтерес забезпечення центральної Європи від грізного сусїда з півночі—Московщини—сходить ся з українським національним інтересом. Сї застереження Союзу зводили ся до певного мінімуму необхідних національно-полїтичних і економічних реформ, до переведення яких на думку Союзу повинні-б приступити центральні держави вже від самого початку окупації, при чїм обовязково мала бути загарантована й негайно здійснена повна самотїйницькість і самоуправа автохтонної української людности. Тільки виконаннє сього основного домагання Союзу могло-б на його думку зеднати тривкі симпатії окупованих країв до осереднїх держав, тільки під сею умовою російські Українці могли-б уважати їх за своїх дійсних визвольників.

Урочисте приреченнє сповнення українських самотїйницьких домагань і відповіднє поступованнє союзних військ на окупованій території мали-б—казав Союз—рїшучий вплив на настрої її людности, котра-б тоді не мала ніякої причини жалувати за передвоєнним станом. Тільки таке поступованнє могло-б прихилити російських Українців до центральних держав, а зміна фронту України проти Росії під сими умовами не була-б ніякою фантазією, а зовсїм певною річу, бо Українці дійсно бажать собі розбиття своєї ненависної тюрми, дійсно хотять вирвати ся на волю, але не на волю, а не на нову якусь неволю. Варварське-ж поступованнє російського уряду в Галичині й Буковині під час їх окупації тільки підсичує сю ворожнечу російських Українців до своєї „вітчини“ Росії.

Такі були провідні думки Союзу*). І що він вірно оцінював ситуацію й настрої на Україні, показуєт ся тепер зовсїм виразно з заяв і голосів самих російських Українців, часто навіть таких, що були досить міцно звязані з російським життєм. Се очевидно надає тільки більшої доказности їх словам. Щож говорять вони? Послухаймо! Читачі „Вісника“ пригадують собі інтервю відомого українського діяча проф. М. Василенка зі співробітником московського „Утра Росії“. В розмові з російським журналістом ще в самім початку революції признав д. Василенко (півнїйше куратор кїївської шкільної округи, а потім товариш міністра освіти при революційнім уряді) зовсїм відкрито, що „полїтика упавшого правительства в середині держави й зокрема його мїри під впливом зграї пройдисвітїв у Галичині довели до того, що в останнїх часах старого режіму на Україні стали зростати, особливо серед молодїжи, крайню сепарати-

*) Ширше про се див. в статі А. Жука про „Союз визволення України“, в „Памятковій книжцї“ Союзу.

етичні течії, висловом яких було гасло самостійної України. В більше поміркованих українських верствах так само почала брати перевагу байдужність до долі Росії як держави, що особливо було небезпечно в годину війни*).

Подібну заяву зложив, як доносить краківський „Czas“ у дописи з Стокгольму, представник Українців на засіданню київського губерньського земства, сказавши, що перед революцією російські Українці бажали побіди центральних держав**).

Те саме читаємо і в брошурі д. Петра Стебницького, теперішнього комісара для України при тимчасовім правительстві, „Украина и Украинцы“ (Петроград, 1917), виданій по російськи для інформування російського громадянства про українську справу. Подавши картину розвитку українського руху, переходить д. Стебницький в кінці своєї брошури до відношення Українців до російської держави в часі війни. Належачи до тих кругів українського громадянства, що бачили краю долю Рідного Краю в повільній демократизації російської держави й тому стояли за тісним співробітництвом українського громадянства з поступовими кругами російської суспільности, д. Стебницький очевидно уникає надто гострих виразів, щоб не дразнити Москалів, і вмисне підчеркує лояльне відношення до Росії на початку війни близьких йому українських сфер і їх преси, — адвокатський спосіб, щоб більше розжалобити читача тими „незаслуженими“ репресіями, які спали на бідних лоялістів і які ніби-то мимо всього не вивели їх з того лоялізму, бо „опозиційні настрої, основані на спочуттю до Галичини, спостерігалися переважно в гуртках української молодіжжї й впливовій ролі не грали“, навпаки, старше покоління покладало ніби-то надії на відомий маніфест Николая Николаевича й перейняте було „оптимістичними сподіваннями“ на „неменш справедливе відношення (уряду) до українського населення, як і до інших народностей Австрії“, і навіть „в можливім прилученню Галичини до Росії вбачало свої добрі сторони: зміцнення кадрів української інтелігенції й перспективу інтенсивної національної роботи з поміччю галицьких громадських сил і політичного досвіду“. Але — стверджує д. Стебницький — „тим тяжче було розчарування. Виявлений в Галичині свідомий вандалізм російських властей до української культури розкрив очі українському громадянству на дійсні завдання російської політики. Потрясаючі вражіння галицьких подій зробили крутий перелім у настрою навіть таких Українців, які давно затратили національну свідомість, тісно злившись з російськими громадянськими кругами. В українськім громадянстві різко зміцніли пораженьчеські***) течії. Стало ясно, що побіда Росії несе з собою Українцям не свободу, а побіду реакції й продовження давньої політики насильства й безправства. В крайніх течіях українського громадянства проявила ся навіть германська „орієнтація“ яко наслідок повної зтрати віри в краю будучність української народности під російською управою“. І хоч „широкі круги української інтелігенції — запевняє автор — не стали на сю точку погляду, обмеживши ся лише заявою своєї неутраляности, але (слухайте!) активна поміч російській політиці зробила ся неможливою для українського почуття****).

Далеко гострійше висловлює ці настрої другий, значно радикальніший український діяч д. С. Єфремов у статі „В суточках“, друкованій в київській „Новій Раді“. Уступ, присвячений характеристиці відношення російських Українців до Росії, настільки цікавий, що читачі певне не візьмуть мені за зле, що я приточу його в цілості.

„Нам, Українцям — каже д. Єфремов — російська державність завжди була чужа й воро-

жа своєю політикою щодо Рідного нашого Краю. Не кажучи вже про національну політику самодержавя, що замірялась просто викреслити Українців споміж живих націй, не згадуючи про систему задущування в культурних справах, коли величезний народ навмисне держано в темноті, аби він не розумів, що і на віщо роблять з ним, — навіть економічна політика самодержавя щодо України держалась на самім насильстві, на самій експльоатації, на нелюдськім здирстві. З України воно забирало все, Україні не повертало нічого.

Така Росія, якою вона була до революції, не викликала у нас, свідомих синів нашого народу, ніякої симпатії й прихильности. Ми спільно могли полишити її на власну долю й ручкою не ворохнути, щоб здержати її на краю безодні. Ми бачили, що царизм непохитно до тієї безодні пхав державу, але були в становищі сторонніх глядачів, дбаючи тільки про те, щоб, падаючи, вона й нас не потягла за собою. Ми, що бороли ся за федерацію вільних народів та автономію України, бачили виразно, що в царській Росії се було тільки мрією і зневіре закрадало ся в серце: чи варто думати про той наскрізь прогнилий організм і чи не краще, коли він раз сконає й розвяже в решті руки народам, яким тільки світ завязано за сим нелюбим подружем*).

Нарешті в останнім часі зайвий раз потвердив правду всіх попередніх заяв В. Винниченко з приводу свого інтерв'ю з кореспондентами французьких газет „Introsigeant“ і „Victoire“, яке наробило стільки шуму. Один з кореспондентів оголосив, що Винниченко признав ся, ніби-то в Центральній Українській Раді „засідає певна скількість германофільів“. Винниченко одначе заявив у своїм спростованні, уміщенім в ч. 108 „Робітничої Газети“, що слова його кореспондент перекутив, що в дійсности сказав він таке: „До революції в кругах українського громадянства з причини жорстоких утисків царату над українством істнували германофільські течії. Але по революції вони цілковито зникли“ й далі: „Недовіре уряду до змагань Українців і супротивлення їм в тій чи иншій формі дійсно викликає сепаратистичні тенденції серед крайніх гуртків, але не в формі тяготіння до Австрії й Германії, а в зміслі повної самостійности України“.

До всіх сих голосів коментарів не треба, вони проречисті самі по собі.

Таким чином маємо свідощтва цілого ряду авторитетних українських діячів, які в цілості покривають ся з орієнтацією Союзу. Як бачимо, вони дуже красномовно доводять правдивість тверджень Союзу щодо настрою на Україні. Заява „Української Житни“ нічого не змінює. Аджеж кождому ясно, що була вона примусова і не виявляла дійсних почувань щирих синів свого краю. Написана вона була з цілю рятувати, що дасть ся, від того страшного походу на українство, який розпочав російський уряд з вибухом війни. Годіж було-б вимагати, щоб легальна преса за царського режиму могла висловлювати ся инакше, як „прим'ївнительно къ подлости“ істнуючого ладу. Розуміть ся, краще було-б зовсім мовчати, але, як згадано вже, своєю декларациєю хотіли певні круги оборонити бодай дещо з українського стану посідання. На оправдання її можна сказати хіба одно, що написана була вона й оголошена в найкритичнішій хвилі війни, коли царські армії заляли цілу австрійську Україну, коли звідусіль ніс ся тріумфуючий клич „finis Ucrainae!“.

З тим більшою енергією продовжав саме тоді наш Союз свою діяльність, твердо стоючи при тім, що правда таки буде по його боці, що буде finis, тільки не Україні, а її ворогови. І не спинила сеї його енергії й згадана вище заява „Української Житни“, котрою нераз пробували засормити його вороги українства. Він надто добре знав правдивий стан річей, щоб засмутити ся сею заявою, бо ще задовго перед війною ясно почало означувати ся невдоволення Укра-

*) Див. „Утро Росії“ з 14/IV н. ст. (Пор. „Вістник“, ч. 150, стор. 306).

**) „Czas“ ч. 188 з 23/IV н. ст. (Пор. „Вістник“ ч. 149, стор. 303).

***). „Пораженчеський“ — terminus technicus і означає того, хто бажає поражки Росії.

****) Див. згадану вище брошуру, стор. 42—43.

*) Див. „Нова Рада“, ч. 29 з 16/V н. ст.

інців з їх становища в Росії. Правда, керуючі партії (властиво, розбитки цих партій, значно проріджених під час реакції й загнаних у підземелле) офіційно висловили ся проти будування долі України на непевних ґрунті назрівачого міжнародного конфлікту, зовсім слушно доводячи, що поки Україна знаходить ся в межах Росії, доти треба працювати, аби її долю в цих межах зробити зноюю. А до сього мусіло ся йти або шляхом внутрішньої російської революції (за сим стояла українська соціалдемократія), або шляхом органічної роботи, шляхом повільної перебудови Росії на демократичну державу. За сей другий шлях висловлювали ся уміркованіші діячі, головню предстваники головної української партії—демократично-радикальної. Вони доводили, що Українці повинні змагати до демократизації Росії, а для більшої успішности своєї праці єднати ся з демократичними елементами інших народів Росії, передовсім же найсильнішого з них—московського народу. Такі саме думки й були положені в основу плятформи відомої загално-української організації в передвоєнній часі — „Т. У. П.“, себто „Товариства Українських Поступовців“. Одначе відносячи ся негатиивно до передчасного звязування української справи з зовнішніми подіями, українські діячі не могли не думати про свою позицію в разі наступлення цих подій. Уважаючи свої сили, сили свідомого українства, надто слабими, щоб воно могло відограти якусь самостійну, активну ролю в цих подіях, Українці вибрали одиноко можливу в їх становищу позицію—позицію не в т р а л ь н о с т и.

Свого часу в українських кругах, особливо за кордоном не мало було сміху з приводу сеї позиції „неутралітету лежачого“, як дотепно висловила ся „Рада“, одначе й ся позиція була надто характеристична, аджеж своїм вістрем звертала ся вона властиво проти Росії, котрій відмовляла тим самим усякої активної помочи. Умірковані верстви українства, як бачимо, вже далеко перед війною означили своє становище, котре з бігом війни прибрало ясно окреслену форму — форму повної байдужности до держави тирана, до держави-тюрми: хай, мовляв, вона й западеть ся, ми й пальцем не кивнемо, щоб її рятувати, як влучно висловив ся д. С. Єфремів. Активної сили, правда, не маємо досить, щоб штурхнути свого ворога в пропасть, та й не будемо одначе й боронити його: хай собі гине!

Радикальніші елементи не могли, розуміють ся, помирити ся з сею пасивністю й висловом їх настроїв та змагань і була діяльність „Союзу визволення України“. І як бачимо з наведених вище голосів, сі настрої й змагання в часі війни тільки зміцніли, набрали більшої сили.

Очевидно, революція значно змінила їх, направивши їх у инший бік. Віджила надія, що і в межах Росії дасть ся таки уладити вільне життя, бо явила ся змога творити його. Тим самим мусіли ослабнути всякі „орієнтації“, тим більше, що у себе вдома бачило ся і бачить ся нелише більше можливостей для розвитку, але й більше осягнених уже здобутків ніж у славновіснім „українським Пемонті“, відданім на безроздільну владу Полякам.

Такий хід подій на Україні примусив очевидно й Союз зайняти відповідне становище. З появою на російській Україні своєї законної національної влади—Центральної Української Ради й Генерального Секретаріату—зложив Союз накинений йому обставинами мандат репрезентування рідної нації, котрий мусів він узяти на себе для її добра в час лютий. Се нове становище Союзу знайшло свій вислів у виданих його ухвалах з дня 2 мая сього року. Уже сам сей факт як найвиразніше свідчить проти всяких обвинувачень Союзу, що був він на чужих услугах. Не згадуємо вже про його, однозгідне з цілою українською нацією на всім просторі України, становище супроти акту 5 падолиста або новіших проектів на тему сього акту.

Подібні акти йдуть проти тої політичної лінії, яку рекомендував Союз осереднім державам супроти України, і безперечно відіють ся на настрої наших закордонних земляків і на їх дальшій позиції у сій війні.

Певна річ, що російські кругіства в справі автономії України сильно знеохочують Українців до російського правительства й до самої російської держави яко такої й чим раз більше сприяють самостійницькому рухови, що так влучно підніє проф. М. Грушевський ще в самім початку революції*). Але будувати на сїм настрої центральним державам тепер уже годі, хочби вони навіть і не скакали в польську гречку. Момент для визволення вже минув безповоротно! А найновішими скаканнями у сю гречку його очевидно не привернець, хіба навпаки!

Тепер похід осередніх держав на Україну можуть зрозуміти російські Українці лишень як намір розширити межі Польщі дальше на Схід, до Дніпра, а не як поміч проти Москаля і ніякі старання деяких дійсно невідповідальних ніби українських „діячів“ по сїм боці фронту нічого не відіють проти такого зрозуміння, хочби й не знати яку революційну чи „соціалреволюційну“ тогу вбирали вони на себе, й плодом їх зусиль зостануть ся хіба лише славетні „стокгольмські телеграми“. Тому варто подумати над сим усім тим, що мріють з весною рушити на Київ і Одесу. Тут уже й ніяке розширення українського стрілецького полку не поможе, бо й ціла бригада з найпопулярнішим чоловіком на чолі видасть ся по тамтїм боці нічим иншим, як „корпус-ом розілков-им“ польського війська, котре має піти на здобутте Правобережа.

А супроти подібного замаху на цілість України веї боріжніці Українці можуть бути тільки одной думки—боротися проти нього за всяку ціну. Нічого доказувати, що Союз в данім разі не піде проти життєвих інтересів Рідного Краю.

Вол. Дорошенко.

Українська культурна праця на Підляшчю й Полісью.

Як тільки почала ся національно-освідомлююча українська праця на землях північно-західної України, так зразу підняли польські газети івалт та закричали про „рятунок“. Майже що дня можна було вчитати щось з польських газет, напр. про українську офензиву проти Польщі, про обсадження польських діличних земель проїдїєвітами-зайдами, про залив польських сіл гайдамацькими агітаторами, про українську державу з Вільною, Львовом і Київом, про рекрутацію до українського леїону під страхом відправки місцевих парубків на примусову роботу в Пруси, про спілку Українців з Німцями проти Польщі, про гр. Вальдерзого, що особливо піклується Українцями й фанатично ненавидить Поляків і т. ин.

Чого тільки не писано, годі навіть все зразу й пригадати. А московська преса довго на себе не застала чекати, та слїдом за польською почала подавати на своїх сторінках всі ті нісенітницї, між иншим про перший запорозький полк ім. Т. Шевченка, зложений з бранців-Українців, який ніби-то бореть ся в стрілецьких ровах проти Росії, лякаючи суспільність українською зрадою й накликуючи репресії на українство.

Будучи провідником тих людей, що провадять таку немилу для Поляків і Росіян працю на Підляшчю й Полісью, й стоячи на чолі тої „злочинної“ праці, вважаю своїм обовязком коротенько познайомити українське громадянство з правдивим станом річей, щоб дотеперішнє наше мовчаннє не завело наше громадянство на манівці...

Першим запорозьким полком ім. Т. Шевченка називається просвітно-гімнастична організація, основана полоненими Українцями в таборі Рапштадт, пров. Баден в Німеччині, в квітні 1916 р. — Маючи на цілі національно-освідомлюючі завдання, основники полку перевели його внутрішню організацію згідно з історичними традиціями українського запорозького війська з виборною полковою старшиною, виборним судом і ин. Найближшою метою було пле-

*) Пор. кінцевий уступ статі „Повороту нема!“ (Див. „Вістник“, ч. 150).

канне порядку й дисципліни через гімнастичні вправи, спортові забави, далі полк перебрав в таборі, який в середині управляється самими полоненими, нічну й огневу сторожу.

Та поза тим Січовиків-Запорожців цікавила й непокоїла доля українських просторів, зайнятих осередніми державами, людневі яких попала з огня русифікації в полумя польонізації. Полонені не могли лишати ся байдужими до гіркого безпомічного стаювища їхніх братів на Підляшчю, Полісся й Волині, що переживають страшне лихолітте війни, а до того наражені на повне винародовлення Поляками, які від перших днів окупації почали зголошувати свої претенсії до українських земель.

Починають робити ся заходи, щоб полонених пустили на окуповані області, щоб вони стали там в пригоді своїм землякам. Довго німецькі власти не хотіли сього зробити й лише після упертих, настирливих домагань удало ся нарешті невеличкій групі Січовиків, 27 людям, виїхати 21 січня с. р. під моїм проводом до Ковля.

Та вибір місця був не занадто добрий — Ковель находить ся в австрійській окупації. Всі наші проби, всі наші заходи наблизити ся до нашого народу, увійти з ним в стичність і чим небудь йому допомогти—кінчали ся повною невдачею. Невидима польська рука серед Австрійців перечеркувала всі наші заходи. Тягнули ся наші силкування розпочати тут якусь роботу більше двох місяців і закінчили ся тим, що при кінці березня примушені були ми перенести ся на німецьку окупацію в місто Біла на Підляшчю.

Але й тут зпочатку не було ліпше ніж у Ковлі. Доки німецька адміністрація ознайомила ся з нами, з нашими бажаннями й цілями, минув добрий кавалок часу. В середині квітня прибуває друга чета. Стало нас 50. В початку травня прибуває ціла вже сотня, а потім в середині літа й друга. Та прихід нових товаришів не прискіплює початку роботи. Адміністративні труднощі здавали ся непереможними, що почало вносити вже в ряди товариства досаду й зневіру. З усіх боків чули ся розпучливі нарікання, роздратованне. Нарешті прийшов дозвіл. Всі розїздять ся на села. З червня закладаєть ся перша українська школа в селі Черняхнах, кобринського повіту, а 23 появляєть ся перше число „Рідного Слова“ в Білій. Все закипіло, забурлило, робота пішла скрізь з копита.

Але не буду зараз про саму роботу й її розміри писати, треба познайомити трохи читачів з самою областю, на яку простягаєть ся наша діяльність.

В 20 кілометрах від Берестя вниз по Бугу лежить на його лівім березі досить велике село Притулина, від якого починаєть ся границя нашої області та йде вниз Бугом до Мельника, відти повертає на полудневий захід, переходячи північно-західну частину константинівського повіту в напрямі на Лосиці, від яких в полудневім напрямі йде західною межою радинського повіту до зустрічі з влодавським, де повертає на схід і йде полудневою його частию до самого Буга, переходить його недалеко села Угруска, що був колись престольним місцем української єпископії, а тепер невеличкого села й від Опалина йде простою лінією на схід по північній часті володимирського повіту в напрямі на велике село Кримне до с. Вилимча на Ковельщині.

Тут повертає вона на північ, проходить верст 20, а потім, круто звернувши ся, йде в східнім напрямі, перерізуючи ковельський повіт до самого фронту на Стоході. Стоходом тягнеть ся до Пинська, від якого повертає на захід і річкою Яцольдою, що служить етнографічною межою між Українцями й Білорусинами, доходить до Справського озера. Відти простуючи північною границею Кобринщини, відрізуючи місцями часті Пружанщини, доходить до самого Литовського Камінця, круто повертає в полудневім напрямі на Бересте й, не доходячи 15 кілометрів до останнього, повертає знову в західнім напрямі й прямує впрост до Буга, до наведеного раніше села Притулина.

В зазначених вище границях знаходять ся на Підляшчю на захід від Буга такі повіти: влодавський, радин-

ський, більський цілковито, а константинівський з виїмкою північно-західної частини, приблизно 1/6 його площі. На правім березі більша половина, полуднева, Берестейщини вкупі з Берестем. На Полісся — північна частина володимирського (1/6 всієї площі) й ковельського (1/3 його площі) волинської губ., цілий кобринський і декілька шматочків пружанського повіту, городненської губ., й полуднево-західна частина пинського вкупі з містом Пинськом мінської губернії.

Подані тут назвища адміністративних одиниць після російських, передвоєнних часів, щоб читачі ліпше зорієнтували ся. Тепер існує тут зовсім інша система адміністративного устрою й поділу краю, по інспекціям, командантурам і операційній області.

Вся ся область, правда, не охоплює всіх Українцями заселених земель під німецькою окупацією, — лишаєть ся на північ ще дуже велика полоса в 75 кілометрів ширини з містами Більськом, Пружанами й знаменитою Біловезькою пушкою поза межами нашої праці, — все-таки є вона великою: довжина від Лукова аж до Пинська виносить 270 кілометрів, а ширина від Угруска до Мельника 120, отже коло 25.000 кв. кілометрів, з населенням 420.000 душ, серед яких Українці виносять 65 відсотків.

І розпочата в середині червня наша просвітно-національна робота при неможливо тяжких умовах матеріального й духового стану населення в короткім часі дала блискучі результати. Читачі вже можуть судити по тому, що за 6 місяців роботи в даний момент на всіх сих просторах існує 97 народніх шкіл, де побирає 5564 зареєстрованих дітей науку в українській мові. Повідомлення про закладанне нових шкіл не перестають поступати. До нового року, можна бути певним, число шкіл збільшить ся на декілька десятків. Учителями по більшій часті самі Січовики; але ми покладали в засаду нашої роботи притягнути якомога більше місцевий елемент, в результаті чого маємо зараз 49 цивільних вчительок і вчителів. А в міру зголошення нових вони замінятимуть Січовиків.

Щодо „Рідного Слова“ — успіх його неменший від шкільництва, — тепер більше 2000 примірників розходить ся по селах; передплата що дня збільшуєть ся. Основування національних організацій по селах також невиключене. Правда, умови воєнного часу зовсім не сприяють сьому. Але, не дивлячи ся на се, існує вже кілька невеличких організацій, про які своєчасно подавало ся в „Ріднім Слові“.

Населенне у великій більшості зустріло нас з довіррем і відносить ся до нашої роботи з незахованим почуттем вдячності. Але на Підляшчю, найбільше спольонізованім, коли від одної часті населення зустрічаємо чисто ентузіастичне відношенне, від другої, переважно „піджачної“, несховану ворожнечу за те лише, що хочемо безграмотних вчити грамоти на мові їхнього села, їхньої хати.

Щодо польського суспільства, до його таких представників, як дідичі, ксьондзи, органісти, старости, патрульні Поляки з Познанщини й Шлеску, — навіть тяжко змалювати ту вакханалію виття та злоби, що від першого дня зустріла Січовиків на селах. В першу чергу на кожнім кроці випробовано старих способів провокації й обмовлення перед німецькими військовими властями, що всі Січовики є не що инше, як соціялісти, анархісти, бунтовщики, гайдамаки, що вони підбурюють народ та вчать, як підпалювати стодоли, підрізувати коням ноги та врешті все ведеть ся до улаждення галицької різні над панами!

Коли подібні способи обвинувачення не вдали ся, перейшли до чистої провокації; нема ніодного Січовика, проти якого не висували ся обвинувачення в підговорюванні населення не виконувати наказів командатур, противити ся реквизиціям, не давати податків і т. ин. І не дай, Боже, якому небудь патрульному або поручникови трапили ся труднощі при зборі яєць, масла, бульби, при відправці населення на примусові роботи, щоб зараз не сказано, що се діло рук Січовиків.

За наукою в сих чотирьох школах наглядає учитель М. Борисовський. Крім того учитель М. Борисовський виконує обов'язки шкільного інспектора над усіма вище переліченими 25 українськими народними школами.

26. В с. Цирі (М. Драгоманова), пинського повіту. Відкрито 25 червня 1917 р. Має дві групи. Всіх учнів разом 37. Учит. Г. Глібецький.

27. В с. Бірках (Б. Хмельницького), ков. пов. Відкрито 30 червня с. р. Має дві групи. Всіх учнів 38. Учит. Ф. Гайдук.

28. В с. Снітово, ков. пов. Відкрито 15 серпня с. р. Має дві групи. Учнів разом 40. Учит. О. Прилученко.

29. В с. Горках, ков. пов. Відкрито 20 серпня с. р. Має дві групи. Всіх учнів разом 65. Учит. П. Кривоніг.

30. В с. Клементово, ков. пов. Відкрито 25 серпня с. р. Учнів 38. Учит. М. Сашук.

31. В с. Осовці, ков. пов. Відкрито 29 серпня с. р. Має дві групи. Учнів 35. Учит. К. Майченко.

32. В с. Гутово, ков. пов. Відкрито 30 серпня с. р. Одна група. Всіх учнів 38. Учит. С. Заверюха.

33. В с. Ветлах, ков. пов. Відкрито 25 серпня с. р. Має дві групи. Всіх учнів 70. Учит. В. Василенко.

34. В с. Сварині, ков. пов. Відкрито 25 серпня с. р. Має дві групи. Всіх учнів 60. Учит. О. Катеринюк.

35. В с. Білінек, ков. пов. Відкрито 6 вересня с. р. Має дві групи. Всіх учнів 38. Учит. П. Нюренко.

36. В с. Кубликові, ков. пов. Відкрито 9 жовтня с. р. Одна група. Учнів 38. Учит. А. Наумчик, підпомагає М. Калина.

37. В с. Витарті, ков. пов. Відкрито 15 серпня с. р. Має дві групи. Всіх учнів разом 65. Учит. П. Привидинець. Підпомагає Гонта.

38. В с. Рачиці, ков. пов. Відкрито 10 вересня с. р. Всіх учнів 40. Учит. С. Андріюк.

39. В с. Велика Глуша, ков. пов. Відкрито 10 серпня 1917 р. Має дві групи. Всіх учнів 70. Учит. Л. Ковзолович. Підпомагає Д. Миколаєнко.

40. В с. Заріччє, ков. пов. Відкрито 20 вересня с. р. Має дві групи. Всіх учнів разом 95. Учит. Н. Шумович і Л. Волошевич.

41. В с. Ворокомелі, ков. пов. Відкрито 14 серпня с. р. Має дві групи. Всіх учнів 65. Учит. І. Аркан.

За наукою в сих вище перелічених школах наглядає учитель Василь Лобода.

Українсько-російське напруження перед повстанням большевиків.

Постанова Центральної Української Ради скликати Українську Установчу Раду, щоб яко носителька суверенності українських земель ухвалила для них державну форму й означила відношення до Росії, наробила великого шуму в російській пресі й серед російського централістичного громадянства від найрадикальніших шарів до міністеріальної ради включно. 31 жовтня, як доносить „Рус. Сл.“ з 1/XI з Києва, міністер юстиції П. Малянтович отримав запитання від прокуратора київської судової палати, в яким порядку має відбуватися слідство в справі поступовання Української Ради й Генер. Секретаріату. Міністер справедливости телеграфічно предложив прокураторови київської судової палати негайно відбути найстрозше слідство в справі поступків Ради й Секретаріату, в яких доглядують ся змагання до сепаратизму. В інструкції, поданій міністром справедливости прокураторови київської судової палати, запропоновано не рахувати ся з політичними умовами й кермувати ся при робленню слідства тільки законом і вимогами слідчого процесу. Міністер пригадав прокураторови, що Український Секретаріат є органом державної влади, а секретарі займають сей уряд по номінації тимчасового правительства. При таких умовах, коли вони нарушують прикази закону, вони підлягають за скарній відповідаль-

ности як за урядовий злочин. Про висліди доходження звелів міністер негайно донести йому.

Наслідком постанови Центральної Української Ради скликати суверенну Українську Установчу Раду російські соціалісти-революціонери віддаликали з Секретаріату Зарубіна. Ціла російська преса накинула ся на змагання Українців до державної самостійности. Під впливом сього предсідатель Генер. Секретаріату В. Винниченко звернув ся з письмом до преси й відбуло ся засідання Комітету Центральної Ради.

У своїм письмі, як пише те саме число „Рус. Слова“, зазначає Винниченко, що суверенність Української Установчої Ради необхідна яко умова повного непримусового прояву доброї волі демократії України. „Але суверенність — говорить Винниченко — зовсім не передришає прояву сеї волі в бік відокремлення від Росії й незалежности“. Не відпекуючи ся від ніяких форм, що можуть повстати в далекій будучині в силу необхідности, можна й тепер означити відомі ідеали, які намічує само життя. „Такі ідеали докладно й твердо означені всією зорганізованою українською демократією. Се — федерація російської республіки й участь в ній України яко рівного з иншими державного тіла“. Колиб Центральна Рада — заявив Винниченко — мала ідеал незалежности, вона так само твердо, відкрито та ясно висловила-б його, як виявила свої федералістичні змагання.

Скликане з зазначеного приводу засідання Комітету Ц. Ради відбуло ся 30 жовтня н. ст. під проводом проф. М. Грушевського. Почало ся воно таким запитанням Українського Військового Комітету: чи відомо Ген. Секретаріатови, що тимчасове правительство визначило слідство з приводу наміру Секретаріату скликати самостійну Українську Установчу Раду й що Секретаріат може бути позбавлений кредиту 300.000 руб.?

Від імени Секретаріату вийшла заява, що йому нічого не відомо з сього приводу.

Потім встав предсідатель Секретаріату Винниченко та зложив таку заяву: Український Генеральний Секретаріат, признаючи вкупі з усією демократією російської держави право кожній нації на повне самоозначення, тим самим признає і за українським народом право свобідно, без усяких обмежень проявити свою волю на Українській Установчій Раді. Разом з тим Ген. Секретаріат, твердо стоячи на ґрунті своєї декларації, котру прийняли всі фракції Центральної Ради проти одного голосу представника партії народної свободи, проведитиме свою діяльність в напрямі указаного в декларації становища, а саме „єдинство російської федеративної республіки“. Далі заявив Винниченко, що законопроект з приводу скликання Української Установчої Ради по розгляненню його Секретаріатом і по затвердженню його Центральною Радою буде предложений на затвердження тимчасового правительства. Накінець Винниченко відчитав своє письмо, яке вислав до редакцій газет, а про яке ми згадували вище.

І заява Винниченка й текст його письма викликали бурливу дискусію. Від імени російських соціалдемократів, соціалістів-революціонерів і „Вунду“ заявив меншевіє Балабанов: Письмо Винниченка можна прийняти з задоволенням, наскільки воно рішуче відкидає самостійність. Одначе повстає ще питання, чи признаєть ся за Українською Установчою Радою суверенність. Коли Секретаріат говорить про єдину російську республіку, він повинен признати, що верховним органом такої єдиної держави є всеросійські Установчі Збори, суверенні у відношенню до всіх частей Росії. Хай Рада ясно й виразно відповість на се питання.

Голова української фракції соц.-рев. Ковалевський заявив, що фракція зовсім не годить ся з заявами Винниченка. Секретаріат — говорив Ковалевський — не може виробляти закону про Українську Установчу Раду. Се — право Центральної Ради. Українські соціалісти-революціонери є також проти предкладання законопроекту на затвердження тимчасового правительства. Ми за суверенністю українського народу. Ми думаємо, що виявлення волі народів на російських Установчих Зборах — міт. Тільки тоді може бути

виявлення волі народу, коли кожда нація, в тім числі й українська, виявить наперед свою суверенну волю.

Бундівець Рафес заявив, що Українська Установча Рада може бути лише представницьким органом. Домагання суверенности для Української Установчої Ради рівнозначне зі змаганням до відокремлення від Росії.

Представник російських соціалістів-революціонерів Са-раджев також підкреснув, що суверенну Українську Установчу Раду можна подумати тільки при відокремленні України від Росії. Сараджев указав далі, що тактика українських соціалдемократів негідна політичної партії, коли ся партія заявляє, що не ручить, як послушать у будучині. Українські соціалісти-революціонери говорять хоч виразно, а українські соціалдемократи скривають очевидно свої справжні наміри.

Представник жидівської соціалістичної партії Літвачков з задоволенням підкреснув заяву Винниченка, що законопроект про Українську Установчу Раду буде предложений на затвердження правительству.

Виступив ще ряд бесідників. Засідання затягнуло ся до пізньої ночі. Остаточної ухвали не прийнято, а засідання відложено до четверга.

З приводу відношення російського правительства до Центральної Ради й Генерального Секретаріату в звязку з їх змаганням скликати Українську Установчу Раду орган української соціалдемократії „Робітничя Газета“ подала передовицю п. з. „Не жартуйте, панове“, де між иншим читаємо: Се жарт, чи провокація? Правительство російської демократичної республіки, безсилне, безвласне й невідповідальне перед народом, що перемінило ся майже в диктатуру контрреволюційної буржуазії, хоче й сміє починати судове слідство проти Генерального Секретаріату, — правительства, відповідального перед українською демократією, яка поставила його... Грізно за нашим правительством стоїть наш народ. Він не дозволить вам робити вашого лихого діла — руйнувати революцію на Україні та провокувати українську демократію. Не жартуйте, панове. Памятайте: хто сіє вітер, збере бурю.

Орган українських соціалістів-революціонерів „Народня Воля“ в статі „Перед рішачою боротьбою“ писала: „Зближаєть ся час рішачої боротьби між московською буржуазією в особі тимчасового правительства й українською революційною демократією в особі Центральної Ради й Генерального Секретаріату. Український народ повинен бути приготований до сеї боротьби. На рішучі постанови тимчасового російського буржуазного правительства революційна українська демократія повинна відповісти не менше рішучим реальним ділом“.

„Нова Рада, як доносить „Нов. Время“ з 2/ХІ, поставила питання про розрив України з тимчасовим правительством, указуючи на необхідність для України стати на революційний шлях. Генеральний Секретаріат підняв справу позички рятунку України“.

Поляки й т. зв. „східні окраїни“.

Відомий шведський соціолог і оригінальний дослідник проблем державно-національного життя Р. Челен у своїй новій монографії „Держава як форма життя“ зробив дуже цікаве та справедливе спостереження про своєрідність національної етики. З сього приводу він зауважив: „Народи так утворені, що вони не можуть взаємно один другого однаковою мірною міряти. Чому ні? Тому, що в кожному випадку, коли розходиться ся про самого себе, входить в гру інтерес і тоді се для них зовсім инша річ“ (ст. 117). Хто не пригадає собі, прочитавши ці слова, сумно-славетного „to co innego“ (се инша річ), такого характеристичного для польсько-українських відносин перед війною, головню в Галичині, а тепер загалом на всім просторі подільсько-українського сусідництва!

Багато говорить ся про те, що ся всесвітня війна природним розвитком подій стала ся боротьбою за право поневолення і приборкання народів на національне самоозначення й політичну автономію, коли не державну їх самостійність узагалі. В сім твердженню безперечно є чимало правди. Але не-

менше правдою є те, що ся війна розбудила та допомагає до страшеного поширення пошести заборчого імперіалізму. Коли перед війною сеї останній був здебільшого монополем великодержавних і пануючих народів, під час війни се лихо захопило також і напів визволені народи, котрі що ледве-ледве скинули пута чужинецького ярма.

Справедливість сеї уваги між иншим можна вельми добре простежити на відновленню та швидкім зрості польських історичних аспирацій до т. зв. „східних окраїн“ (wschodnich kresów), себто непольських провінцій (України, Литви й Білоруси) колишньої польської Річпосполитої. Правда, сеї історичний момент був завжди впливовим чинником в польських самостійницьких прямуваннях після занепаду польської державности. Йому однаково покланяли ся, як консервативно-аристократичні польські елементи, так і революційно-демократичні; для „білих“ і „червоних“ люблинська унія з 1596 р. була однакою міродатною при всіх спробах відбудування самостійної Польщі. На Україну та Литву всі польські національні й політичні діячі часу по втраті держави (porozbiorowego) дивили ся звичайно, як на органічні складники майбутньої польської держави. Польським національно-революційним гаслом було відоме: „За нашу й вашу волю“ (Za naszą i waszą wolność), але Українцям і Литовцям признавала ся та „wolność“ лише у межах суцільної польської держави на старих історичних підвалинах, які суперечать новочасній основі державної будівлі, в котрій першорядну ролю грає національно-етнографічний чинник.

Вілими круками серед польського, навіть поступового та демократичного загалу були одиниці, які відчували й політично розуміли велику різницю поміж сучасною національною Польщею та колишньою історичною Річпосполитою, що так добре засував геніяльний польський маляр і публіцист С. Віткевіч, кажучи: „Польща повертає до своїх етнографічних границь, як море, котре вертає після великого розливу до своїх первісних берегів; і як море лишає на міліні сліди свого поступу, так і Польща в сусідніх країнах лишила нестерті сліди своєї культури й думки“.

Сі останки колишнього польського впливу на „окраїнних землях“, оскільки вони опирають ся на реально існуючих польських національних меншостях, мають очевидно право на захист і забезпечення свого існування, як кожна національна меншість. Одначе більшість польського загалу перед війною, а особливо під час війни, коли історичні мрії та прямування в нім ожили знову з незвичайною силою, зовсім не трактує польської справи в „забраних землях“ як проблеми національної меншости, але по засаді „частина за цілість“ уважає її політично провідним моментом у державній майбутности сих колишніх непольських провінцій старої Польщі.

Взагалі се сутоісторичне становище польського громадянства до будучини „забраних земель“ згори затемнює об'єктивне його відношення до новочасних національно-політичних прямувань відродженого українського та литовського народу, а в новітніх часах і білоруського народу, котрий відроджуєть ся. Звідси: або іноді протекторські відносини Польків до сих останніх, або частійше — явно ворожі як до природного процесу, що загрожує польському політичному „станови посідання“ в „забраних землях“.

Розміри сього нариса не дозволяють нам тут систематично й докладно схарактеризувати цікаві зв'язки сього польського відношення до вище згаданих національних справ. Ми обмежимо ся тут тому лише кількома дуже характеристичними проявами щодо сього останнього часу. Одначе загалом мусимо зазначити, що під час війни польський імперіалізм щодо „східних окраїн“ (особливо після та в звязку з торічним падалистом актом в справі утворення польської держави з Конгресівки) так стихійно зріс і захопив усі шари польського народу, що в нім зовсім і безслідно щезли навіть маленькі парости неісторичного та неімперіалістичного трактування сих польсько-окраїнних справ деякими демократичними чи соціалістичними польськими публіцистами.

Політичні метаморфози під сим оглядом польського спеціаліста „східних окраїн“ Л. Васілевського або еволюція

в поглядах на сі справи відомого польського літературного критика В. Фельдмана (вистарчить порівняти напр. їх писання про українську справу перед війною і в часі війни) яскраво показують сильний зріст польської національно-політичної ідеології воєнного часу в сутодержавнім і виразно імперіалістичним напрямі. Перед війною дехто з польських письменників цікавився напр. українським рухом, інформував про нього польський загал, закидував йому політично-державну слабкість (Васілевський) і появу самостійницьких прямувань в українським народі уважав за умовину польсько-українського політичного співділання. Коли-ж в часі війни серед Українців вельми виразно проявила ся самостійницька течія і державно-політичні прямування, польська публіцистика (головно проф. А. Брікнер, далі Смолька, Васілевський і інші) або живим вкладали український народ до домовини або бодай абсолютно заперечували його національну здатність до життя та культурну й політичну життєву силу взагалі. (На сторінках сеї часописі реєстрували ся такі польські голоси й заяви дуже систематично; не треба тому знов їх тут наводити).

Сенс польських політичних писань з приводу „східних окраїн“ під час війни монотонно скрізь і у всіх публіцистів той самий: Литовці, Українці, Білоруси — се напів національна, напів етнографічна якась аморфна маса, культурно слабо розвинена, політично дуже слаба, загалом майже неквадіфікована до самостійного державного будівництва. Під сими останніми оглядами в „забраних землях“ є лишень один міродатний і додатний елемент, розуміється ся, польський. Покликуючи на своє історичне право до сих країн і на своє культурно-політичне першенство в них у новітній добі, Поляки вельми енергично зголошують свої державні претенсії до них. Національний момент в сій справі з їх боку всіляко більше й менше дотепно затушовується. Західно-європейському загалови представляють ся національні відносини в ідилічно-чарівних гарних малюнках. Або неменш ідилічно-райським способом малюють ся візія національного ельдorado в майбутній самостійній Польщі, наскільки можливо, відбудованій в історичних межах колишньої Річпосполитої.* Тимчасом в дійсности польсько-українська ворожнеча з одного боку, а польсько-литовські відносини й польсько-жидівський спір — з другого саме в часі війни незвичайно загострили ся та досягли великого загального напруження.

Імперіалізм скрізь і всюди прикрашується ся принадними оздобами, щоб закрити зовнішньою маскою свою справжню внутрішню гиду. Звідси гуманітарна фразеологія імперіалістичної ідеології, яка захланне глтайство представляє у вабливій подобі неначе безінтересовно філантропією та майже самопожертвуванням. Такого ідилічного стилю найрадше вживає і польський імперіалізм. Але імперіалізмowi ніколи не вдається до кінця утримати сей неширий тон. То тут то там проривають ся в нім щирі нотки справжнього відношення до предметів його експансивних прямувань. З такими проявами незамаскованого імперіалізму можна иноді зустріти ся і в польських публіцистичних статях про справи, які нас тут цікавлять, і на деякі з них ми хочемо саме звернути увагу читача.

Се, так сказати, зловити імперіалізм на гарячій, себто на злім вчинку, коли він, трохи забувши ся, відкидає свою чепурнуватку маску й на мент показує своє справжнє хижацьке обличчє.

От напр. у серпні с. р. в краківській „Now-iй Reform-i“ (ч. 368), отже демократичній польській часописі, появилася знаменна передовиця під заголовком: „Поляки й російська земельна реформа“, в якій висловлюється ся побоювання щодо занадто радикального, себто протипоміщицького полагодження земельної справи в новій Росії, що природно загрожує польському земельному станову посідання в „забраних землях“ і що по словам краківської часописі має бути для польськості

* Дехто мріє про прилучення до нової Польщі навіть Курляндії, а саме на зразок відношення Хорватії до Угорщини (пор. про се статю „Польща—Курляндія—Литва“ в „Now-iй Reform-i“, ч. 412).

на Україні та Литві „ножем загуби“. В дальших сумних міркуваннях з приводу сього „Nowa Reforma“ за польськими й урядовими статистичними джерелами наводить дуже цікаві чисельні дані про національний і земельний польський стан посідання в „забраних землях“ (українському загалови ріжниця поміж ними добре відома й тому ми не мусимо їх тут знову пригадувати), з чого потім робить такі уваги гідні висновки: „Польськість на Литві та в українських землях опирається ся не на численности польського населення, які колись входили в склад Річпосполитої. Ся сила спочиває в землі, яка належить до Поляків. А щодо сього сі цифри знову показують, що не селянська власність є фундаментом сього польського стану посідання, але скорше лятифундії, які належать нечисленним родам і сім'ям“.

Цікаві вельми дальші розважання польської „демократичної“ часописі з приводу згори наведеного висновку: „Сей загал польського посідання на Литві та Україні понад півтори століття енергично противив ся ворожому заливови. Конфіскації й переслідування, всілякі виїмкові права безпечно його повищерблювали. Але у головній масі проістнував він по сей час. І отже тепер наслідком російської земельної реформи ся споконвіку польська земля (polska odwieczna ziemia! sic!) мала-б перейти в руки окружающих її скрізь українських селянських мас, що заливають своєю численністю польську етнографічну стихію“. Ся польська „етнографічна“ стихія — се просто польські лятифундії нечисленних родів і родин, які скрізь скорше чи пізнійше щезають в океані народної етнографічної стихії, або лишать ся серед неї ізольованими, національно-мертвими островами. Етнографічну непевність лятифундій очевидно передбачає добре краківська часопись, зауважуючи з сього приводу: „Польські лятифундії не дають ніякої запоруки, що завжди лишать ся польськими“. А трохи низше додає до сього: „Але польського селянина, котрий сидить на своїй землі й твердо тримається ся свого лану, ніяке противенство долі не викоринить так легко“.

З сих преміс кінцевий висновок майже сам напрошується: як що радикальна російська земельна реформа не буде переведена, а „нам заощадять згаданий удар“, як патетично трохи висловлюється ся з сього приводу „Nowa Reforma“, то „не слід спускати з очей тої заповіді, що польська земля запевнена є для польськості лише тоді, коли її в посідання візьме польський селянин. Польське правительство мусітиме про се подумати“. Ся остання увага в перекладі на політичну мову адміністративної практики є попросту закликом до колонізацій „східних окраїн“ з метою їх спольщення. Се зараз зразковий приклад дегенерації національної засади з середини минушого століття. Тоді відповідно до неї нація творила державну єдність, тепер держава витворює потрібний для себе національний стан посідання.

Ми зовсім не сумніваємо ся, що польське громадянство вельми солідарно засудило б яко германізацію, скажемо, національні аспірації німецьких земельних магнатів у Чехах до сеї країни, котрі могли-б бути з їх боку з неменшим історично-земельним „управненням“ мотивовані, як польські претенсії до України. Так само певно польський загал—бодай демократичні й поступові його шари—рішучо скритикували-б заборчі пляни італійської аристократичної меншости до південно-славянської Дальмації, також мотивовані історичними й подекуди, мовляв, „лятифундським“ правом. А рівночасно пересічний Поляк уважає зовсім природними та майже самозрозумілими свої прямування до утримання історичного польського „стану посідання“ в т. зв. „східних окраїнах“.

На сім прикладі саме можемо знаменито простежити слухність уваги Челена, наведеної на початку сього нарису. Тут незвичайно плястично уявляється ся увсій своїй природній істоті т. зв. „to so innego“, сей найгірший блуд життєвої національної етики

Щоб читач не подумав, що ми занадто узагальнюємо наш висновок, виводячи їх тут лише з одного доказу, ми постараємо ся зілюструвати їх ще кількома зразками, з чого

потім буде очевидним, що вище наведена стаття „Now-oj Reform-i“ не випадкова й відособлена поява в польським сучаснім громадським думанню, але навпаки дуже типова та, так сказати, нормальна. Через кілька чисел в сій самій часописі (ч. 372) знаходимо знову передовицю про сю саму справу. Маємо на думці статтю „Східні окраїни Річипосполитої“, написану з приводу німецького видання книжки Л. Васілевського „Die Ostprovinzen des alten Polenreiches“ (Східні провінції старої польської держави). Рецензент сеї брошури перш усього скаржить ся на занепад у польського широкого загалу почуття звязи з українськими та литовськими провінціями колишньої Річипосполитої. Він з сумом зауважує далі, що й новочасна польська література поза Сенкевичем — не причинила ся до оживлення та підбадьорення сього почуття. На думку автора „тепер скрізь зауважуєть ся (на „східних окраїнах“ Н. В.) лише вплив сеї (себто польської Н. В.) життєвої енергії. Ніхто її не розбуджує наново, ніхто не засилує швидкого давнього впливу... Ми польськість почали добавувати лише в т. зв. польських етнографічних межах, себто там, де польський елемент сягає понад половину населення“. Сі скарги польського публіциста занадто песимістичні й тому треба їх брати з деякою резервою. Історично-державна ідеологія і перед війною перевищувала етнографічно-державну в польським громадянстві. Тепер же вона запанувала серед Поляків всевладно. Тому автор вітає німецьке видання розвідки Васілевського, котра „зясовує справу східних окраїн“ колишньої польської Річипосполитої з польського погляду й боронить в них польських інтересів“.

Яким чином представлені сі справи в згаданій книжці Васілевського, не треба тут пояснювати. Українському загалови добре відомий напрям писань сього польського публіциста під час війни з приводу сих річей. Він також є оборонцем та прихильником історичного польського „стану посідання“ в колишніх непольських провінціях Річипосполитої.

Чи не найяскравіше одначе уявляєть ся імперіалістичний характер польської історично-національної ідеології під час війни у відношенню до Білоруси й особливо Холмщини. З приводу сеї останньої знаходимо знов у „Now-ij Reform-i“ (ч. 396) передовицю під заг. „Холмщина сьогодні“. Заслугує на увагу, як знайомий вже нам з попередніх шпальт сього нарису публіцист (псевдонім Стопн) представляє розвиток національних відносин на Холмщині й на Білоруси. „На Білоруси, Підляшю й на Холмщині — читаємо в згаданій статі — протягом довгих десятиліть тягла ся боротьба поміж католицькою та православною церквою, яка згодом перетворила ся в боротьбу двох культур. Православне стало ідентичним з російськістю, католицизм з польськістю. Білоруські або українські (ruskie) елементи, які початково лише через релігію напів свідомо тяжили до Польщі, опісля під впливом релігійних переслідувань почали щораз більше усвідомлювати свою приналежність до польськості й Польщі. Так отже під впливом насильних русифікаторських заходів, уживаних російським правительством, навіть після поділу Польщі, відбувало ся далі діло зєдинення етнографічно чужих для польського народу чинників. Що за часів Річипосполитої діяло ся зі шляхтою лише за посередництвом школи, спільного громадянського й товариського життя та за посередництвом спільного побуту, то після поділу почало в дальшій продовженню здійснювати ся з народом за посередництвом церкви. За двів національної поразки польськість зискувала численно більше визнавців ніж у часі існування власної самостійної держави“.

На думку автора наслідком вище зазначених причин, а головню релігійної боротьби, національні відносини на Холмщині уложили ся на релігійнім ґрунті таким чином, що католицьке стало рівнозначне з польським, православне — з московським, в результаті — скажемо ми — виходить, що при сій процесі українське неначе потонуло в польським або московським морі. Бодай для цитованого тут польського публіциста воно реально зовсім не існує.

Одначе вернемо ся до дальших його міркувань з приводу сього та у звязку з війною. „Наслідком такого поділу всього населення Холмщини—зауважує він—під час війни відбув ся повний переверот в національних відносинах на користь польськості“. Чому та як—запитає читач? Дуже просто: тому, що при відступанню все православне з незначними виїмками з Холмщини евакуовано на схід, а лишило ся тільки католицьке населення (Автор покликаєть ся тут на польське видання вище цитованої праці Васілевського про східні окраїни). З приводу сеї евакуації польський публіцист зауважує: „Очищувала ся Холмщина з чужого або до чужини змагаючого елементу. Відбувало ся остаточне польщення сих—споконвіку до Польщі належачих країн“. Православний елемент, ворожо настроєний до польськості, численно зведено майже в нівець. „Сьогодні їх (себто православних Н. В.) число не може вже відгравати ніякої ролі“ — з втіхою зауважує наш автор. Загальний висновок сих уваг нетяжко вгадати. Ось він: „Війна викоринила шцерьт той елемент, який мав бути передньою сторожею російськості в її поході на захід та який підтримували всіма силами галицькі Українці, спонукані до сього ненавистю до польського народу. Українська агітація — побідно вигукує польський публіцист — не знайде тому на Холмщині ґрунту, на яким могла ся-б оперти“.

Автор певно переконаний, що покатоличене населення заразом цілком спольщене. „Ті, хто відважно витримав переслідування за свою віру й мову, в якій молили ся його предки в костелі, не підуть на приману д'ячів, котрі всією своєю діяльністю промощують лише шлях російському поступови на захід“. Одначе в дійсноті тривкість польськості й безвиглядність українського національного руху на Холмщині не така певна річ, як се могло-б видавати ся після прочитання вище наведених міркувань польського публіциста. Для Холмщини, видко, існує ще якась українська „небезпека“, коли той самий письменник мусить на всякий випадок проти неї забезпечувати ся демагогічною протиукраїнською статєю знову на шпальтах краківської часописі (Пор. його передовицю в ч. 388 „Now. Ref.“ п. з. „Опікуни Холмщини“).

У звязку з порушеною тут темою цікавий і характеристичний далі розпучливий заклик до польського вчительства п. з. „Рятуймо Підляше“ (Див. „Nowa Reforma“, ч. 385), в яким читаємо: „Підляше кличе помочи! Країні, зрошеній кровю уніяетських мучеників, яка, не зважаючи на кілька десятиліть систематичної русифікації, успіла заховати польське обличчє, сьогодні загрожує знову затопленню з боку чужих елементів. Українці й Жиди заходжують ся біля закладання власних шкіл, заводять їх навіть там, де населення корінне та виключно польське. Якись невідомі досі в сих околицях українські емісари агітують за українською школою та військом і на жаль дуже часто знаходять прихильників серед підляських народніх мас“.

Н. В.

(Кінець буде).

Політичний огляд*.

Канцлерська криза в Німеччині скінчила ся побідною парламентарією. Канцлер Міхаеліс та його заступник др. Гельферіх мусіли уступити. Канцлером став гр. Гертлінґ. Веупереч дотеперішньому звичаєви гр. Гертлінґ відбув перед своїм іменуванням цілий ряд нарад з парламентарною більшістю і щойно тоді згодив ся стати канцлером, як дійшов до порозуміння з парламентаристами, прийняв у головнім програмі більшість й запевнив собі її поміч. Є се великий поступ в напрямку до демократизму й парламентаризації правління та значний велім у дотеперішнім поступованню. Досі цісарь іменував канцлера, не оглядаючи ся на парламентарні партії, а канцлер приймав іменування, не турбуючи ся, чи парламент хоче мати його канцлером і чи схоче попірати його політику. Новий канцлер зобов'язав ся вести політику, якої бажає собі більшість парламенту. Ро-

* Задля технічних трудностей не увійшов у попереднє число.

зумієть ся, що се ще не є парламентаризація правління, бо канцлер не вийшов з парламенту, ані не є представником тої політичної лінії, яку заступає парламентарна більшість. Дуже влучно підносить „Arbeiter Zeitung“, що велика різниця є між тим, якби канцлерова програма була програмою більшости, а між тим, що канцлер прийняв програму більшости. Ся програма не його, бо він консервативний клерикал, а тільки „прийнята“, отже не можна надіяти ся, що він так гарячо, енергічно й завзято буде проводити її в дійсність, як робив би такий канцлер, у котрого ся програма була б його власна. Все-ж-таки треба радіти, що побидила парламентарна більшість і її програма, бо ся програма означає: мир порозуміння, а не насилю, демократичну виборчу ординацію до пруського союму, парламентаризацію правління, розширення свободи преси, дальше розроблення соціального законодавства й загалом цілу низку демократичних реформ. Вже тепер пруським державним міністром іменованій національно-ліберальній парламентарист проф. др. Фрідберт, а заступником канцлера поступовий посол Паер. Се останнє іменування тим характеристичне, що наступило під напором соціалдемократів і слушно каже „Arbeiter Zeitung“, що Паера іменував віцеканцлером поправді не цісарь, а клюб німецьких соціалдемократів.

В угорськїм парламенті настали тепер такі незвичайні відносини, що правительство опираєть ся не на більшости, а на меншости! Кабінет д-ра Векерле має за собою довіре цілу партію праці під проводом бувшого президента міністрів гр. Тіси. Головна задача кабінету Векерле — перевести „демократичну“ виборчу реформу. Партія Тіси відносить ся ворожо до демократизації виборчого права й поборює кабінет Векерле, але не йде так далеко, щоб голосувати напр. проти бюджету або інших важних державних необхідностей, за те в дрібніших справах відмовляє міністерству помочи й тому парламент не може, як слід, працювати й тільки час від часу залагоджує найважніші життєві справи держави. Тимчасом міністерство виготовлює проєкт виборчої реформи. Малярські міністри ломлять собі голови над тим, аби завести загальне й рівне виборче право, але не допустити до парламенту представників угорських народів (Румунів, Сербів, Українців, Словаків). І можна бути певним, що видумають такий виборчий закон і так повикроують виборчі округи, що Маляри матимуть подавляючу більшість, а інші народи не дістануть такої участі в парламенті, яка їм слушно належить ся. Немалярські народи творять на Угорщині 50% населення, але в парламенті мають всього 7% послів, новий виборчий закон хоче ще й сю участь обнизити до 4% послів. Отже можна бути певним, що новий виборчий закон не спричинить поправи долі угорських народів; — перед ними тяжка й довга боротьба й лише тоді наступить поправа, як самі народи собі виборють її! Шовіністичні Маляри рішучо не підуть на ніякі добровільні уступки, хоча се, що дієть ся в Європі, зокрема в Росії, повинно-б научити їх більшого політичного розуму.

З зайнятої від Росії Польщі осередні держави роблять поступено нову, самостійну польську державу. Постановою обох цісарів Вільгельма й Карла заведено у Варшаві реґенційну раду, зложену з архієпископа Кокоського, князя Любомірського й Островського. Ся рада має сповняти функції голови держави та в першу чергу утворити міністерство. На президента міністрів рада бажає покликати австрійського Поляка гр. Тарновського, але Німеччина на се не дає згоди й так утворенне міністерства проволікаєть ся. Загалом осередні держави не можуть між собою погодити ся, що зробити з Польщею, чи цілком окрему самостійну державу, чи прилучити в якійсь формі до котроїсь з осередніх держав? Австрійські офіціальні дипломати бажають прилучити Польщу до Австро-Угорщини яко третю самостійну державу та створити Австро-Угро-Польщу. Такі самі бажання заступа-

ють австрійські Поляки, домагаючи ся рівночасно виділення цілої Галичини зі складу Австрії і влучення в склад Польщі. Німецькі дипломати не хотять на се пристати й витворило ся таке положенне, що австрійські Поляки напирють на австрійських дипломатів, а сі останні торгують справу з німецькими дипломатами. Ані заводовим дипломатам осередніх держав, ані польським політикам з Галичини не прийшло якось у голову, що такий торг може був би можливий в перших роках війни, але тепер по російській революції, по пробудженню демократичної ідеї в цілім світі—се неможливе дикарство й застаріла дивовижа, а не політика духа часу! Розпоряджати ся Польщею, не спитавши волі мешканців Польщі, — чи се має бути самоозначенне народів? Але ще гірше й для нас страшніше — се, що й наша українська частина Галичини мала-б бути предметом того самовільного уладжування будучности Польщі, частина нашого народу мала-б бути проти найвиразнішої його волі віддана під польську владу!

Минулого тижня появила ся в берлінських і віденських дневниках вістка, що на коронній раді в Берліні під проводом цісаря Вільгельма та при участі австрійсько-угорського міністра заграничних справ гр. Черніна запало одностійне рішенне такого змісту: землі російської Польщі, зайняті в сій війні осередніми державами, мають бути злучені з Галичиною в нове польське королівство, цісарь Карло має проголосити себе польським королем і сим способом російська Польща разом з Галичиною має увійти в склад потрійної держави Габсбургів: Австрії—Угорщини—Польщі; за се влученне Польщі до Австро-Угорщини Німеччина має бути таким робом „відшкодована“, що німецький цісарь має проголосити себе князем Литви й Курляндії, а сі обидва на Росії „здобуті“ краї мають бути прилучені до Пруссії. Так зв. пруська Польща мала-б на далі зостати ся в складі німецької держави.

Ся вістка викликала небувале заворушенне, здивуванне і обуренне в політичній світі осередніх держав, у першу чергу Австрії. Цілком природна річ! З загального становища таке порішенне питання зайнятих областей Росії суперечить засаді „без анексії“, бо Австро-Угорщина анектує скритим способом Польщу, а Німеччина вже навіть без усяких прикрас Литву й Курляндію, суперечить засаді „самоозначення народів“, бо не питають галицьких Українців, чи хотять належати до Польщі, Литовців і мешканців Курляндії, чи хотять злучити ся з Пруссією, але навіть польського народу зайнятої Польщі не питають, чи хоче унії з Австро-Угорщиною і цісаря Карла на короля, а рішають сю важну справу тільки на основі бажань польських політиків з Галичини, котрі чейже не мають ніякого права говорити в імені російської Польщі! Се право може мати тільки польський парламент, вибраний народними масами, натомісць не може мати навіть польська реґенційна рада, іменована окупаційними державами, але невібрана польським народом! Вкінці суперечить засаді „мир порозуміння“, бо зайнятими краями Росії розпоряджують осередні держави без згоди Росії, без порозуміння з воєнними противниками. Таке полагодженне справ на східнім воєннім полі було-б саме накинненем волі осередніх держав противній стороні, загарбаннем чужих земель, знасилуваннем дотичних народів і одинокий вислід його був би, що порозумінне було би просто присилуване вести дальше війну, ані не думати про мир, що Росія була-б просто насильно назад втрчена в обійми Англії і т. д. і спровокована понехати думку про мир, що знасилувані народи мусли-б усіма силами бороти ся проти такого „мира“, а якби се тепер їм не вдало ся, то в будучности перти до поновної воєнної розправи, щоб вирвати ся з обіймів, в які тепер попали-б проти своєї волі.

З окремого становища поодиноких народів така розвязка „польського“ питання (даємо слово польського тому в лапки, що розвязка не обмежуєть ся до Поляків і польських земель, але захоплює і українські, білоруські, литов-

ські, лотиські й, хто зна, ще які землі та національні права!) є поперед усього ударом і вивозом українського народу й тому українські послы віденського парламенту мусіли зараз на неї зареагувати. Далше зачіпає вона Чехів, полудневих Славян, Румунів і Італійців, бо через вилучення Галичини творить у віденськім парламенті німецьку більшість і відбирає сим народам союзника у боротьбі за перебудову Австрії в союз самостійних національних держав, бо з цілої низки національних питань в Австро-Угорщині, котрі повинні через перебудову Австро-Угорщини на федерацію вільних народів лучно й разом бути полагождені, вириває тільки одно польське національне питання і полагоджує його по волі „Польського Кола“,—й тому підняли протест всі народи Австрії з виїмкою Поляків. Німецькі соціалдемократичні послы віденського парламенту виступили рівно гостро й рішучо проти тих плянів віденсько-берлінської дипломатії, маючи на оці обидва вище обговорені роди обставин, себто огляд на заграничні відносини, питання мира, анексії, і т. д. й огляд на внутрішні австрійські відносини, бо програмовим домаганням німецької соціалдемократії є перебудова Австрії на союз вільних і рівноправних національних держав.

Отсе занепокоєнне, здивування і обурення згаданих груп послів австрійського парламенту нашло собі вислів у цілім ряді наглих запитів до правительства на засіданню палати в п'ятницю 9 листопада. Запити внесли: Українська Парламентарна Репрезентація і посол Вітик, кляб соціалдемократичних німецьких послів, кляб полудневих Славян, Чеський посольський Союз, румунські послы Буковини й німецькі ліберальні послы.

Вістре запитів і дискусії, що над ними вивязала ся звертало ся в першій мірі й цілком слушно проти австроугорського міністра заграничних справ гр. Черніна. В політичнім світі звісно, що за такою розвязкою „польського“ питання, про яку заговорили берлінські й віденські дневники, побиваєть ся здавна гр. Чернін. Він хоче вложити на голову молодого австро-угорського монарха польську корону, він хоче приєднати Поляків до свого пляну, жертвуючи їм українську часть Галичини, Холмщину і т. д. ! Що сі пляни гр. Черніна є у різкій суперечности до його заяв в пресі та звісної промови на будапештєнськім банкеті, се очевидна річ і не може зійти з дива, як сей дипломат годить одно з другим — огонь з водою — в своїй голові!

Та австрійській демократії не може ходити про се, що в голові австрійського дипломата годить ся, а що ні, — її мусить ходити тільки про се, щоб не дозволити таємній дипломатії вести політику, убійчої для ідеї примирення воюючих і помирения спорячих народів, щоб не допустити насилування волі та змагань цілої низки народів, щоб перешкодити торгovi народами, їх найсвятійшими правами та прагдівською землею тим способом, як робили се в середніх віках усякі короновані голови. Ті часи безповоротно минули! Демократія прийшла до значіння, а вона мусить принести висвободження народів, мусить дати їм право й дійсну можливість так свої справи полагоджувати й так ними орудувати, як вимагає інтерес широких мас народу!

В обороні сих демократичних основ, в обороні найвищих ідеалів людства: мира, дружнього сусідського пожиття, свободи, рівноправности й самоозначення став австрійський парламент дня 9 листопада.

Сей день був справді ясним, обіцяючим днем для демократії, був поразкою для перестарілих засобів, для звичок тайної дипломатії, для імперіялістичних забаганок, для рабівницьких апетитів імперіялістично настроєних націоналістичних політиків. Був він ясним днем і для нас Українців! І про се поговоримо докладнійше найблизшим разом.

В. Телмицький.

Вісти.

Проголошенне самостійности України. По закінченню числа дістаємо таку телеграму з Стокгольму: В усіх містах України відбуваєть ся завзята боротьба. Ситуація непевна. Центральна Українська Рада проголосила самостійність України.

З приводу українізації чорноморської фльоти генеральний секретарь для військових справ Центральної Української Ради С. Пеглора вислав Чорноморській Українській Раді в Севастополі таку телеграму: „Прошу передати від мого імені, Ген. Комітету та Всеукраїнської Ради військових депутатів мій братський і товариський привіт чорноморській фльоті. Спільними силами йтимемо, щоб добити ся закріплення свободи України“.—З того самого приводу міністер фльоти Вердеревський прислав до Української Центральної Ради таку телеграму: „Підняте другої фляги крім воєнної російської на судах чорноморської фльоти, яка є фльотою російської республіки й удержуєть ся засобами державного скарбу, є негідним фактом сепаратизму. Уважаю вашим моральним обовязком вплинути на команду чорноморської фльоти. Морський міністер Вердеревський“ (Р. Сл. з 1/XI).

Український парад в Одесі відбув ся при участі суден фльоти, що підняли на один ден українські фляги, як доносить „Рѣчь“ з 2/XI з Одеси під датою 31/X. Зсумовуючи вражіння про діяльність Ради, „Одеськія Новости“ пишуть: „Доки українська демократія ще не вийшла зі стадії говорення, в Українській Раді очевидно підготовляєть ся великий акт. Делегації гарнізону окружних міст формують нові часті. В розмовах з журналістами українські діячі розвивають погляди, що торкають ся можливости українізації Чорноморщини. Одначе серед громадянства відносять ся до сих розмов скептично“ (ПТА).

„Рус. Вѣд.“ з 1/XI доносять з Одеси, що Головна Українська Військова Рада призначила на сей день парад з нагоди підняття чорноморської фльотою українського прапору. Вищі власти й комісари тимчасового правительства не були присутні. У виголошених промовах бесідники підкреслювали близьке здійсненне української автономії, яку можна завоювати лише силою. Після промов відспівали марсилезу й український народній гимн. Та сама часопись доносить з Одеси: Надрукований сьогодні в часописах наказ одеської Військової Української Ради про уладженне свята з причини піднесення чорноморською фльотою українського прапора для означення своєї приналежности до українського війська викликав загальне здивування. Питання про належність фльоти до України ніде не обговорювано. Запитаний мною морський комісар тимчасового правительства Шрайдер відповів, що він в сій справі нічого не знає, і негайно запитав безпосереднім телеграфічним подученням генерального комісара Бунакова в Севастополі. Сей відповів, що бойова фльота піднесла український прапор лише на один день, вітаючи Раду, й лишень один торпедовець залишив на собі сей прапор. Виник конфлікт. Поведенне команди торпедовця обговорювано в роземчій комісії. Місцевий виконавчий комітет воєнно-морської організації просив комісара негайно спростувати наказ Головної Ради про приєднання до українського війська.

Головнокомандуючий південно-західного фронту в Генеральнім Секретаріаті. 22 жовтня н. ст. председателя Генерального Секретаріату В. Винниченка відвідав головнокомандуючий південно-західного фронту Д. Володченко. Між иншими питаннями, котрі обговорювали ся, була й справа розгрузки Києва. Після того Володченко зробив візиту генеральному писареві Лотоцькому (Р. Г.).

Командантом військ київської воєнної округи став ген. лейт. М. Квєдінський (Рус. Сл.).

Запрошенне представників Української Ради до Петрограду. „Рус. Воля“ з 30/X пише: На нічнім засіданні тимчасового правительства 29 жовтня, що відбувало ся під проводом А. Коновалова, розглянено дві справи: про положенне на фронті та про діяльність Української Ради. Щодо другої справи тимчасове правительство отримало докладні вістки про

те, що Ген. Секретаріат У. Ц. Ради організує на Україні свою Установчу Раду та взагалі веде таку діяльність, яка зовсім не відповідає цілям правительства. Проти того сепаратизму, якого не можна допустити, висловили ся всі члени тимчасового правительства, наслідком чого ухвалено запросити до Петрограду голову Української Ради (?) Винниченка та двох генеральних секретарів для вияснень. Рівночасно постановлено позбавити Раду того кредиту 370.000 рублів, які зложено для неї в тимчасовім правительстві. В діяльності Ради, наскільки вона торкається ся окремого скликання Установчої Ради, правительство бачить порушення закону.

„Діло Народу“ з 2/XI доносить в сій справі: Дотепер тимчасове правительство не дістало повідомлення про виїзд з Києва запрошених до Петрограду президента Генерального Секретаріату Винниченка й генеральних секретарів Стешенка й Зарубіна, Коли вони не прийдуть протягом біжучого тижня, справу скликання Центральною Радою Української Установчої Ради розгляне правительство у відсутности представників Ради.

Українські полки в Петрограді й Рада робітничих і солдатських депутатів. Представники окремих частей петроградського гарнізону, як доносить „Русская Воля“ з 2/XI, оголосили ухвалені в частях резолюції. Ізмаїлівський полк висловив ся за необхідність негайного перемир'я, передачу влади радам і т. д. і готов виступити зі зброєю в руках на першій заклик петроградської Ради. Делегат волинського полку говорив, що полк предкладає всі свої сили в розпорядженне петроградської Ради.

Конкурс проектів форми одягу українського війська. Український Військовий Генеральний Комітет оголосив конкурс проектів форми одягу українського війська а) для військового часу й б) для мирного часу. Форма для військового часу має відповідати всім умовам сучасного походного життя і рахувати ся з тим матеріалом, який дістають війська з загальної російської інтендантури, форма мирного часу повинна відповідати історично-національним традиціям і умовам життя сучасного європейського вояка мирного часу. Потрібна загальнопіша форма, загальнокінна й форми для спеціальних родів зброї (Р. Г.).

Український військовий зїзд у Москві. „Биржевыя Відомости“ з 30/X доносять під датою 29/X: Сьогодні в Москві відкрив ся український військовий зїзд московської військової округи. На зїзд прибуло до 200 представників усіх українських військових частей округи. Зїзд вислав привітну телеграму Центральній Українській Раді й чорноморській флоті.

— Про український військовий зїзд у Москві доносить „Утро России“ з 1/XI таке: Вчора закінчено роботи першого українського військового зїзду. Зїзд констатує, що лише федеративний устрій Росії може урятувати її від загиби. В своїй резолюції зїзд висловив догану російському тимчасовому правительству за анексію українських земель в Харківщині, Катеринославщині, Херсонщині й інших місцевостях. Зїзд жадає, щоб Україна була єдина й неподільна під управою Генерального Секретаріату в цілім його складі. В справі українського війська зїзд зазначив, що тимчасове правительство ще не позбуло ся своїх централістичних змагань. Зїзд заявив, що лише територіальне поповнюванне війська може надати йому потрібну силу й відпорність. Територіальне поповнюванне може грати велику роль і при демобілізації армії. Зїзд просив Генеральний Військовий Комітет заснувати в Києві козацький український університет. Перед закриттям зїзду переведено вибори до новозаснованої окружної ради, при чім від московської військової округи вибрано 7 осіб і 8 від провінціальних залог.

Третій всеукраїнський військовий зїзд у Києві відбув ся в днях 3—8 листопада н. ст. з такою програмою: Реферат Військового Комітету. Реферат Всеукраїнської Ради військових депутатів. Реферати з місць. Сучасне політичне становище. Вибори до Установчих Зборів. Демобілізація. Біжучі справи. (Р. Г.).

Делегати Центральної Ради на Кубанській Військовій Раді. На кубанським військовім зїзді, як доносить „Нова Рада“, відкриваючи засідання, голова М. Рябовіл сказав велику промову про завдання 2-ої Кубанської Військової Ради та привітав гостей, представників інших козацьких військ і особливо „гостей з України“—делегатів Центральної Ради. Висловивши ся за вільний союз з народами Росії, М. Рябовіл сказав по російськи: І ще горожане-козаки, наш низький поклін... Україна прислала нам в гості своїх послів. Вітаю вас, браття! (бурливі оплески. Всі встали. Крики: Слава! Слава! Ура! Представників Української Центральної Ради, що займали місця в одній з лож, просять на сцену, де була президія). Браття козаки-лінійці! Я певний, що ви не осудите, а зрозумієте вашими серцями ті почування, які наповняють мою душу... та чи тільки мою? Душі всіх козаків-чорноморців у теперішню мінуту, привітайте послів Матері-України мовою наших батьків, дідів і прадітів... (крики: „просимо“, „просимо“). Далі говорив по українськи: Дорогі гості! Мачуха доля відірвала наших дідів Запорожців від матернього лона й закинула їх на Кубань. Більше ста літ жили ми тут сиротами по степах, по плавнях, по горах без матернього догляду... Царі робили все, щоб вибити з наших голов, з наших душ пам'ять про Україну й любов до матері. Царі хотіли зробити з нас душоубів, хотіли, щоб ми, коли прийде той слушний час, час визволення України, своїми руками задавили ту волю, щоб ми свої шашки пополоскали в крові Матері... (Голоси з місць: Не діждали-б! Не діждали-б!) Та не діждали-б сього вони ніколи! Не діждали-б, бо хоч наші душі царі понівечили, та не вбили... І ми, діти, руки на Матір не підняли-б... Та минула лиха година... Прийшла воля і ми ожили. Ожили й як вірні діти своєї Матері йдемо тим шляхом, який указала вона. Ідемо туди, де зорить уже любов між людьми, де жде і нас вільний союз вільних народів... (оплески). Ідемо й нас не повернуть на свої стежки ні централісти всяких проб, ні авантюристи всяких марок, ні спасителі вітчизни від волі... Не повернуть, бо нам з ними не по дорозі... (сильні оплески). Будете, брати, на нашій раді й побачите, чи ми вже твердо ступаємо тим битим шляхом волі народів, що Мати нам показує, чи ще тільки ми спинаємо ся їти... А коли ми ще справді йдемо нетвердо, а тільки може диваємо ще, то будьте певні, незабаром ми наберемо ся сили й разом з козаками всіх військ йдемо таки тим славним шляхом... Ще раз вітаю вас, любі брати! (Оплески. На сцені появляють ся представники України, привітані голосними оплесками та криками: Слава! Ура!).

Протест проти кубанської республіки ухвалило об'єднане засідання обласного виконавчого комітету при участі обласної ради селянських і козацьких депутатів і обласних комітетів партій соціалістів-революціонерів, соціалдемократів більшовиків і меншовиків. Рада—стоїть в резолюції—не висловлює волі всього населення області й тому не може утворювати проектів горожанської управи, обовязкових для усього населення (Нов. Вр.).

Протест проти поділу України. Українці міста Дмитровського, таганрозької округи, області донського війська, на зборах 6 жовтня запротестували проти того, що тимчасове правительство не включило до автономної України Херсонщини, Катеринославщини, Харківщини й тих часток губерній в котрих живуть Українці. Крім того постановили звернути ся до Української Центральної Ради домагати ся від російського тимчасового правительства повної автономії України в етнографічних межах (Р. Г.).

Український Генеральний Секретаріат внутрішніх справ не признав номінації Василенка київським комісаром з огляду на те, що ся номінація відбула ся без порозуміння з Генер. Секретаріатом (Нов. Вр.).

Сутичка між гайдамаками й міліціонерами в Одесі зайшла 21/X, як доносить „Рус. Сл.“ з 23/X. Ранком в однім з ілюзіонів відбували ся збори якої півтори тисячі людей. Характер зборів—на думку міліції—був контрреволюційний. Явила ся червона гвардія. Її прихід обурило багатьох. Хтось стрілив. Розійшла ся чутка, що міліціонери убивають гайда-

маків. Останні кинули ся на міліцію і гвардію, які сховали ся в олександрівськїм комісаріяті. Гайдамаки домагали ся роззброєння усієї міліції. Закликаний голова Українців др. Луценко ледви стримав гайдамаків від самосуду над міліціонерами.

Центральне Бюро Всеукраїнської Спілки Просвіт. Центральне Бюро, вибране зїздом Просвіт, виробило проект статутів: Сільської Просвіти, Повітової Спілки Просвіт і приготував статут Спілки Сілок Просвіт. Проекти статутів повинен попередити затвердити весь склад Бюро, яке президія мала скликати при кінці першої половини падолиста. Ухвалено видрукувати праці зїзду та справочник для Просвіт. Видаванне щомісячного журналу Просвіт запропоновано київській Просвіті (Р. Г.).

Кандидати до Установчих Зборів на Полтавщині від українських соціалдемократів такі: Борис Мартос, товариш генерального секретаря для земельних справ, від лубенського повіту; Михайло Токаревський, член губерньського земства, від миргородського повіту; Андрій Левицький, губерньський комісар, від золотоноського повіту; Семен Косенко, міський голова Полтави, від дохвицького повіту; Мих. Криворотченко від полтавського пов.; Д. Ломакін, голова роменської думи, від роменського пов.; Мих. Чудінов, член дохвицького земства, від дохвицького пов.; Борис Юрєв-Піковець, адвокат, від полтавського повіту (Р. Г.).

Кандидатами до всеросійських Установчих Зборів петроградської української соціалреволюційної партії й жидівської робітничої партії є: Т. Гайдаров, М. Гутман, М. Ткаченко, Зіновєв, В. Поповський, А. Хитрюк, А. Білорус, Ф. Подєнжний, З. Лоботченко й М. Балухта. Між кандидатами діти рівноправності жінок знаходить ся і А. Єфєменкова, а між кандидатами радикально-демократичної партії М. Славінський (Нов. Вр.).

Установчий зїзд української трудової партії відбув ся 18 жовтня н. ст. у Києві. Київський комітет партії видав „Нарис програму Української Трудової партії“ й розіслав на провінцію для ознайомлення широких кол громадянства з сею програмою. На першій партійній зїзді розглянено й остаточно ухвалено програму й тактику партії, справу виборів до Українських і російських Установчих Зборів у згоді з Селянською Спілкою й інші справи. Програма зїзду була така: 1. Сучасний момент і справа миру. 2. Реферати з місць. 3. Програма української трудової партії: а) національно-політична справа, б) земельна справа, в) робітнича справа, г) військова справа, д) тактика партії. 4. Організаційні справи. 5. Вибори до Українських і російських Установчих Зборів і затвердження кандидатів. 6. Відносини до російської трудової нар. соц. партії. 7. Вибори Центрального Комітету української трудової партії. 8. Віжучі справи (Нова Рада).

Український концерт у Берліні. В „Додатку для розваги“ до „Tägliche Rundschau“ ч. 248 помістила Гедда Шмід статейку про „Українську народню музику“ з приводу українського концерту, який відбув ся 20 жовтня в залі Гармонії. „Певно не забагато кажуть, пише авторка, коли говорять, що українська народня душа, ціле життє — від коліски до гробу — сих цілими століттями поневолених Поляками й Москалями дітей чорноморських степів і Карпат містить ся в їх піснях. Щойно світова війна зробила приступнішою для західної Європи чудово захоплюючу, просту, сумну, а в малих жартовливих піснях чарівну й принадну музику“. Вказавши далі, що українські пісні, як полохливі птахи, держали ся досі свого Рідного Краю, переходить авторка до викладу проф. Євгена Турули, котрий дав погляд на українську народню музику та її культурне значінне. Анна Шарльота Вуцка збирала признание малими народніми піснями. „Олександр Семенів, зі своїми гарними голосовими засобами та своїм блискучим відспіваннем, викликав справжній бурі одушевлення. Його викликували без кінця і спонукали до кількох додатків“. Марія Люкс деклямувала поезії Шевченка. „Данько Щербина в пестрім мальовничім запорозькїм костюмі супроводив сам свому вельми звучному співови на бандурі, перласті тони якої чудово добре достроювали ся до

народніх пісень. Найкращою була пісня „Смерть запорозького бандуриста“. Співано майже виключно українські тексти, тому до програми концерту були додані німецькі переклади сих текстів.

Російські втрати в теперішній війні й видатки на неї. В „Робітничій Газеті“ подав В. статю п. з. „Страшні числа“, з якої виймаємо отсі цифри. За три роки війни в Росії вбито приблизно 2,250.000 людей, покалічено на завжди приблизно 1,625.000 людей, поранено 5,800.000 людей. Але війна вбиває не тільки живих, вона нищить і тих, що мали-б народити ся. За три роки війни по всіх воюючих державах народило ся дітей на 9 мільонів менше ніж родить ся за спокійних часів. На мобілізацію армії та фльоти, їх удержанне, постачанне харчів та їдла для худоби, на озброєнне, артилерію, знаряди, пароплави тощо витрачено до 14 вересня н. ст. 1917 р. 41 мільярдів 393 мільонів карбованців. З кожним роком війни все більше йшла на марне, ні, не на марне, а таки на страшну шкоду людям, людська праця. До 14 січня н. ст. 1915 р. витрачено на війну 2 мільярди 546 мільонів карб., до 14 січня 1916 р. 11 мд. 920 мд. карб., до 14 січня 1917 р. 27 мд. 187 мд. карб., до 14 вересня 1917 р. 41 мд. 393 мд. карб. В 1914 р. скарбових доходів було 2 мд. 898 мд. карбованців, а в 1915 р. 2 мд. 828 мд. карб. В 1916 р. заведено нові податки та збільшено старі й таким чином правительство отримало 3 мд. 975 мд. карб. Разом за три роки війни надійшло до скарбу 10 мд. 567 мд. карб. Але мало не всі ті гроші витрачено на звичайні потреби держави й тільки 1 мд. 455 мд. карб. лишило ся на воєнні потреби. А міжтим для провадження війни треба було мати ще 26 мільярдів і їх доведо ся позичати. Перед війною державний довг Росії виносив 9 мільярдів карб. Таким робом 14 вересня н. ст. мала Росія державного довгу 35 мільярдів карб. Самих тільки процентів треба платити за сей довг мало не 2 мільярди що року.

Бібліографія.

Виданне Союзу визволення України.

Мирон Кордуба. Північно-західна Україна. Відень, 1917. Стор. 92. Ц. 2 К. З картою північно-західної України.

Зміст: 1. Географічний огляд. 2. Історична минувшина. 3. Національні відносини. 4. Освіта. 5. Рільництво й годівля домашніх звірят. 6. Промисл. 7. Торговля. Висліди.

Сей поправний передрук з „Вістника“ праці добро відомого нашого історика д-ра Мирона Кордуби, думаємо, робить велику прислугу українському громадянству взагалі й українським політичним кругам зокрема. Оперуючи виключно науковими даними, дає тим самим праця д-ра Мирона Кордуби одинокі стійну відправу цілій повени польських брошур, публіцистичних і „наукових“, головно в польській і німецькій мові, з претенсіями до західних українських земель. Ціна низька. 92 стор. боргису видань Союзу се близько десять аркушів напр. „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“.

Нові українські книжки (за українськими часописами з російської України).

Вийшла з друку книжка „Української Життя“ з таким змістом: I. А. Саліковський. Російська революція і український рух. II. В. Левінський. Кінець австрійської орієнтації. III. С. Єфремов. Мартиролог українського слова. IV. I. Лебединський. Національна справа й федерація. V. В. Пічета. Україна й московське самодержавє. VI. Проф. М. Сумцов. Пушкін і Шевченко. VII. I. Стешенєв. Листи про Україну. VIII. Припадкові уваги. Д. Бурчак. Чорна магія. IX. С. Єфремов. Бібліотека українознавства. X. Українська Центральна Рада й Генеральний Секретаріят. XI. На Україні й поза нею (за 4 місяці). XII. Українці й російська преса. Яко додаток: Показчик статей і заміток, поміщених у журналі „Українская Жизнь“ в 1912—1916 рр. Ц. 3 руб.

Вид. „Криниця“:

О. Курило. Початкова граматики для народніх шкіл.

Я. Чепіга. Задачник. Рік I і II для початкових народніх шкіл.

М. Драгоманів. Автобіографія.

Йогож. Листи на Наддніпрянську Україну.

Васильченко. Три сестри. Левень. Княженко (казки).

Нечуй-Левіцький. Запорожці.

Мамін Сібіряк. Упертий цап.

Лисичка та кіт. Гуцульська казка.

Вид. Т-ва „Вернигора“:

Гр. Шерстюк. Українська граматика, ч. I. Ц. 85 к.

С. Я. і А. Хомик. Географія України, ч. I і II. По 50 коп.

Попович. Українська граматика для народніх шкіл, ч. I, стор. 32, ц. 30 коп.

Дефое. Робінзон Крузо. Ц. 50 коп.

Велика шкільна мапа України (72+132 сант.) на 5 фарб. Для земств і інституцій ціна 3 карб. 50 коп.

Крім того приймаєть ся передплата на книжку проф. львівського університету С. Рудницького „Україна, земля та народ“. Буде 430 стор., вел. 8°, 26 ілюстрацій на крейдянім папері, 11 мап. Передплата виносить 6 карб. (Є се переклад відомого німецького видання Союзу визволення України „Ukraine, Land und Volk“).

Ріжні видання:

Лободовський. Дітські пісні, загадки та казки. З рисунками В. Холодного. Ц. 1 карб.

„Рідні колоски“ — читанка для молодших клас гімназії.

В. Шарко. Арихметика (теорія).

Бессараб. Задачник.

Н. Шулгина-Іщук. Задачник.

Ф. Безкровний і С. Переясловець. Українсько-російський словник (5000 слів). Ціна 80 коп. Видання т-ва

В адміністрації „Вістника Союзу визволення України“ можна набути отсі книжки:

	К. с.
1. В. Будзиновський. Гадацькі постулати і гетьман Виговський	—60
2. В. Будзиновський. Козаки у Ст. Руданського	—30
3. В. Будзиновський. Козацькі часи в народній пісні	3—
4. Г. Гауптман. Ткачі, драма з сорокових років	1-20
5. Г. Гейне. Книга пісень	1-60
6. М. Гоголь. Вечерниці на хуторі під Диканькою	—50
7. Гомерова Одиссея. Перша часть	2-40
8. Гомерова Одиссея. Друга часть	2—
9. В. Гете. Іфігенія в Таврії	—60
10. Гете—Франко. Гелена і Фавет	1-20
11. Доманицький. Як хазяюють селяне в чужих краях	—80
12. М. Драгоманов. Нові українські пісні про гром. справи	3-80
13. М. Драгоманов. Письма К. Кавелина й Ів. Тургенева	3—
14. Тр. Зіньківський. Писання. Книга перша	2—
15. Тр. Зіньківський. Писання. Книга друга	2—
16. Ю. Кенан. Сибір	2-40
17. О. Кониський. Грішники. Роман—Хроніка	1—
18. П. Куліш. Крашанка Русинам і Полякам	—40
19. П. Куліш. Маруся Богуславка. Поема	—70
20. П. Куліш. Хуторна поезія	1—
21. В. Левенко. Per pedes apostolorum	—60
22. Ів. Левіцький. Поміж ворогами	1—
23. Молієр. Тартюф. Комедія в 5 діях	—60
24. Ш. Сеньобос. Сучасна Англія	1-20
25. О. Солтис. Буквар для самоуків	—30
26. О. Терлецький. Галицько-руське письменство 1848—1865 pp.	1-50
27. Ів. Франко. В плен-єрі. Вірші і проза	—60
28. В. Чайченко. Байки	—60
29. В. Чайченко. Книга казок віршом	1-20
30. В. Чайченко. Оповідання	1-60
31. В. Чайченко. На розпутті	1-60
32. В. Чайченко. Під хмарним небом, вірші	2—
33. М. Школиченко. Між народ. Повість	—40

„Просвіта“ у Гельсінґфорсі, ч. 2 (Готуєть ся до друку тихже авторів такий самий словник у 20.000 слів).

Український буквар, уложений комісією при Кубанським Українським Товаристві шкільної освіти. Ц. 35 коп.

Вид. т-ва „Воля“:

Ю. Ширія. Земельне питання. Ц. 40 коп.

В. Шиянів. Що таке державна власть. Ц. 40 коп.

Вид. „Ранок“ у Катеринодарі.

Друкують ся між иншим такі книжки:

Котляревський. Енеїда.

Г. Квітка - Основяненко. Перекотиполе (для школи).

Збірничок байок (для школи).

Т. Шевченко. Назар Стодоля.

Канівець. Коротенька історія. Казка.

20 вересня почала виходити українська тижнева газета.

Видавництво „Дзвін“.

Видавництво „Дзвін“ після перерви знову приступило до видавання книжок. З тих книжок, що вийшли вже з друку, видно, що „Дзвін“ додержує того, щоб його книжки, як ідейним змістом, так і зверхнім виглядом задовольали широкі демократичні круги України. Досі вийшли:

В. Винниченко. Федько Халамидник. Ц. 35 коп.

Йогож. Салдатики. Ц. 25 коп.

В. Садовський. Про професійні союзи. Ц. 25 коп.

Всесвітні класики Гете, Шіллер і Пушкін в українським перекладі.

Накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ під ред. Івана Калиновича вийшли з друку та продають ся такі твори світових класиків:

№ 1/3. Фрідріха Шіллера: Поезії, вип. I і II з передмовою проф. О. Грицая, в перекладі Цезара Білили, О. Грицая, Д. Йософовича і д-ра Ів. Франка . . . . . Ц. К 1.60

№ 4/6. Александра С. Пушкіна: Драматичні твори, в перекладі, з передмовою та поясненнями д-ра Івана Франка (Се остання праця-переклад нашого великого письменника). „ „ 3.—

№ 7/8. Йогана В. Гете: Герман і Доротея, поема з німецького народнього життя з кінця XVIII ст. в перекладі д-ра Івана Франка (саме вийшла з друку) . . . . . „ „ 1.60

Крім того незабаром появлять ся друком такі випуски:
№ 9/10. Михайла Яцкова: Далекі шляхи, збірка нових новель і нарисів . . . . . Ц. К 2.—

№ 11/12. Аристофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка . . . . . „ „ 2.—

№ 13/15. В. Короленка: Без язика, повість в перекладі та з передмовою П. Дятлова.

Видані досіль випуски дістати можна в Книгарні Наукового Товар. ім. Шевченка у Львові, Ринок, ч. 10, в „Українським Базарі“ в Стрию, в „Народнім Базарі“ в Перемишлі або у Івана Калиновича в Бориславі, який висилає замовлені випуски оплатно й евентуально зараз чек на висилку грошей.

Від адміністрації.

З сим числом розсилаємо чеки ч. 107.090 і просимо вирівняти та відновити передплату. Адміністрація.

Зміст: В. Дорошенко. „Союз визволення України“ і „орієнтація“ російських українців. — Микола Шаповал. Українська культурна праця на Підляшшю й Поліссю. — Українські народні школи на Підляшшю й Поліссю. — Українсько-російське напруження перед повстанням большевиків. — Н. В. Поляки й т. зв. „східні окраїни“. — В. Темницький. Політичний огляд. — Вісти. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.